

ELÄMÄN HALLITSEMINEN

KRISTILLISESTÄ TOTTELEVAISUUDESTA

LASKELMOIVIIN TALOUSSUBJEKTEIHIN

FOUCAULT, MICHEL: *Sécurité, territoire, population (STP); Naissance de la biopolitique (NB)*. Gallimard 2004.

COLLÈGE DE FRANÇEN KELLONSOITTAJAN YLÖSNOUSEMUS¹

Vapauden tuottaminen yhdistyneenä tuota vapautta valvoien ja ohjaavien kontrollikoneistojen kasvuun määrittää aikamme globaaleja ja lokaaleja hallitsemisen strategioita, samalla kun arkipäiväisen elämämme hallitseminen tapahtuu yhä enemmän taloudellisten kehikkojen kautta tapahtuvana ohjauksena. Tässä valossa erään ranskalaisen ajattelijan analyysit markkinaohjausmekanismien suhteesta kristilliseen elämän kaitsemaan, turvallisuuden koneistojen suhteesta vapauden leikkiin sekä kilpailuyhteiskunnan, ihmispääoman ja yrittäjyyden mallien kautta toimivasta elämäntapojen poliittisesta hallitsemisesta tuntuvat kovin ajankohtaisilta. Valitettavasti tämä ajattelija kuoli jo yli 20 vuotta sitten.

Kysymys on tietenkin Michel Foucault'sta. Sen kunniaksi, että mies on ollut haudassa 20 vuotta, Gallimard julkaisi yli 700 sivua (kaksi osaa, "Turvallisuus, alue ja väestö" sekä "Biopolitiikan syntymä") tämän vuosien 1978–79 luentoja.² Luentojen ajankohtaisin aihe on turvallisuuden teema liikkuvan vapauden hallitsemisessa ja kontrolloinnissa sekä taloudellisten mallien kautta toimivien hallitsemisen diskursioiden analyysi. Foucault on usein nähty ojentavan ja tarkailevan kurivallan teoreetikona, kurivallan, jonka hän erotti juridisesta sallitun ja sallimattoman binaarikoodiin tukeutuvasta vallasta. Luen-

not kuitenkin nostavat kurivallasta eroavat turvallisuuden koneistot ajankohtaisimmiksi vallan tekniikoiksi. Turvallisuuden "koneistoa" (*dispositif de sécurité*) määrittää laskennallinen vallan kustannusten globaali strategia, joka puuttuu sarjaan todennäköisiä toimintoja. Se korvaa juridisen sallitun ja sallimattoman jaon optimaalisuuteen pyrkivien keinojen arvioinnilla ja yrityksellä kiinnittää tämän kautta riskien hyväksyttävyyden rajat. Kurivallan sijaan turvallisuuden koneistot liittyvätkin liberaalin hallinnan ongelmaan, jota määrittää vapauden ja kontrollin vastavuoroinen peli. Tämä ongelma asettaa myös eräänlaisen liberaalin hallinnan antinomian, miten taata turva kaventamatta vapautta ja miten taata vapaus kaventamatta turvaa.

Vuoden 1978 luennot keskittyivät kristillisen paimenvallan sielujen hallittavuuden ongelmaan sekä uuden ajan valtioiden poliittisen hallitsemisen asettamiseen. Vuoden 1979 luennot taas kohdentuvat liberaalin hallitsemisen analyysiin ja pyrkivät jäljittämään erityisesti taloudellisen diskurssin kautta määrittyvää modernia poliittista järkeä. Foucault'ta kiinnostaa myös oikeusliberalismia enemmän talousliberalismin haaste hallitsemisen järjelle ja markkinoiden, taloussubjektin ja kansalaisyhteiskunnan käsitteiden toiminta poliittisen hallitsemisen logiikassa. Aktuaalisena kysymyksenä on 70-luvulla voimistunut uusliberalismin ohjelma, joka pyrkii uusimaan koko sodan jälkeisen sosiaalisen hallitsemisen mallin ja öljykriisin jälkeen esitti itsensä ainoana mahdollisena vaihtoehtona pelastaa Ranskan talous ja

toisaalta yhdistää se välittömästi eurooppalaiseen ja globaaliin talouteen. Saksan malli toimi ranskalaisen hallinnon haasteena ja Foucault näki Giscardin ja Barren hallinnon ajamissa uusliberalistisissa uudistuksissa jälkiä saksalaisen uusliberalismin tai ns. järjestyliberalismin (*Ordo-liberalismus*) uuden taloudellisen järjestyksen ohjelmasta.

Tosin Saksan haaste ilmeni 70-luvun lopulla myös ääri-vasemmistolaisen terrorismin haasteena. Tämän edessä Saksan liittotasavalta toteutti yhä vahvempia antiterroristisia poliisitoimia poikkeuslakiteitse, ja Ranskassa Saksaa alettiin syyttää paluusta natsismiin. Foucault piti syytöstä ranskalaisen saksalaisfobian ilmauksena: se otti annettuna saksalaisen järjestelmän ”luonteenomaisen” natsismin ja kiellettyi erittelemästä Saksan malliin kuuluvia yleiseurooppalaisia hallitsemisen haasteita.³ Foucault kyllä kritisoi poikkeustilan kautta artikuloituvaa antiterroristista poliisivaltiota, mutta myös ”verta ja terroria” valtiota vastaan puolustanutta Jean Genet’ta juuri saman puhtaan ja bruttaalin väkivallan erottamisesta, jolla 1600-luvun valtiojärjen teoreetikot olivat poikkeustila-argumentaation kautta rationalisoineet valtion väkivallan välttämättömyyden. Saksan mallin haaste ei ollut valtiollisen totalitarismin haaste vaan valtiojärkeä kritisoivan elämän hallitsemisen opin haaste. Tämä haaste vaati analyysiä sen esittämästä hallitsemisen ohjelmasta tai vaihtoehtoisten elämän hallitsemisen tapojen etsimistä, kuten tapahtui myös aikakauden saksalaisissa vaihtoehtoliikkeissä. Terrorismin logiikka taas palautti kaiken väkivaltaisen valtioterrorin logiikkaan, joka oikeutti sekä

terroristien että antiterroristisen väkivallan välttämättömyyden.

Terrorismin lisäksi Foucault kommentoi myös lyhyesti tulossa olevaa bioteknologioiden haastetta, jota hänen mukaansa ei pidä enää tarkastella 1800-luvun rasistisen sosiaalidarvinismin vaan modernin taloudellisen hallitsemisen kehikossa. ”Genetiikan rasistiset ongelmat eivät ole aktuaalisia ongelmia.”⁴ Bioteknologian aktuaaliset ongelmat liittyvät ennemminkin riskien hallinnan ja taloudellisten optimisointien logiikoihin, kuten pyrkimykseen hallinnoida sekä perinnöllisiä että ympäristöllisiä tekijöitä, siis ihmisen elämellisyttä, ihmispääoman käsitteen asettaman taloudellisen laskennallisuuden kehikon kautta. Aikamme sosio-biologiakaan ei enää tarkastele luontoa verisen olemassaolon taistelun sotakenttänä vaan eräänlaisena geneettisen hyödyn optimisoinnin taloudellisena ja peliteoreettisena tilana.

Foucault’n julkaistua tuotantoa on analysoitu, kritisoitu, korjailtu ja kehitelty lähes kaikista mahdollista näkökulmista ja kaikkiin eri suuntiin. Hänen vaikutuksensa aikamme ajatteluun onkin perustunut kykyyn esittää moniin suuntiin avautuvia filosofisia kysymyksiä historialliselle kokemuksellemme, ei niinkään opetuslasten toistamaan filosofiseen oppijärjestelmään tai ”vedenpitäviin” historiallisiin analyyseihin. Vuosien 1978–79 luennot käsittelevät teemoja, jotka eivät koskaan hioutuneet kirjoiksi vaan ovat muodoltaan hypoteettisempia avauksia. Nämä teemat näyttävät edelleen hyvin ajankohtaisilta ja palauttavat varmasti Foucault’n kysymykset taas aikamme ajattelun keskiöön.

Mutta tämä ylösnousemus on tuskin kristillis-sovituksellinen, jossa ”pyhiä ajattelijoiden” aineelliset substanssit palaavat ”yhdessä hetkessä oman sielunsa yhteyteen”.⁵ Se muistuttaa ennemminkin turmeltu-neiden levottomien henkien ikuista paluuta 1800-luvun alun goottilaisissa romaaneissa, joita Foucault luki uuden normalisoivan yhteiskunnan poliittisen mielikuvituksen tutkielmina. Näissä uusi porvarillinen proosa, joka kärsi enemmän Dracula- kuin oidipuskompleksista, korvasi traagis-myyttisten sankarien tragedian degeneroituneen feodaalivallan moraalilääketeiteellisillä ajojahdeilla. Luentoja lukiesamme voimmekin kuulla *Col-lègen* synkässä rakennuksessa nauhoitetun menneisyyden äänen manaavan taas esiin radikaalin historiallisuuden ajattelua, jossa on ”aina vielä jotakin ajateltavaa juuri ajattelun hetkellä, aina aikaa ajatella uudestaan kaikki mitä on ajatellut.”⁶ Pyhitetyn filosofin hautapaasi sortuu ja (van) Helsingin tohtoreiden diagnoosit sotkeutuvat terävien kysymysten pureutuessa laiskan aivokudokseen saaden sen veren kiertämään. Tutkijankammioissa kaikuu taas hilpeä ranskalainen falsetti: ”Ei, ei, en ole siellä missä odotatte, vaan täällä toisaalla, nauramassa teille.”⁷

UUSLIBERALISMIN AKTUAALINEN ONTOLOGIA

Luennoilla Foucault’ta kiinnosti uusliberalistisen hallitsemisen haaste olemassaoloa ohjaavana ja vapauden käyttöä koskevana poliittisen hallitsemisen ohjelmalla ja tämä haaste näyttää sittemmin vain vahvistuneen. Uusliberalismin käsite on tosin edelleen erään-

lainen hämärä sotku, johon liitetään milloin mitään näkemystä, ja juuri tätä sotkua Foucault yritti selventää jo 70-luvun lopulla. Foucault'ta on syytetty flirttailusta uusliberalismin kanssa, vaikka hän pyrki tekemään "kantilaista" analyysiä uusliberaalin järjen muodosta, rajoista ja ehdoista. Hän kritisoi uusliberalismin yleistä kritiikkiä tavasta väittää yleisen uusliberalismin kritiikin olevan kiinni siinä mitä hän kutsui Adam Smith-, Karl Marx- ja Solženitsyn-matriiseiksi. Näissä kritiikeissä uusliberalismi nähtiin joko talousteoreettisesti paluuna Adam Smithiin tai sosiologisesti yrityksenä asettaa Marxin jo *Pääomassa* kritisoima yleistetty kaupallinen yhteiskunta. Tai sitten uusliberalismi nähtiin poliittisena yrityksenä naamioida valtion kontrollivallan kasvu, joka oli johtamassa eräänlaiseen kapitalistiseen vankileirien saaristoon. Foucault'lle uusliberalismi ei edustanut Smithin toisintoa, läpikaupallistettua yhteiskuntaa tai kapitalismin salakavalaa gulag-järjestelmää vaan erityistä uuden historiallisen hallitsemisen matriisia.

Tosin 70-luvun lopulla uusliberalismi ei ollut vielä yhdistynyt niin vankasti 80-luvun Reaganin ja Thatcherin hallintojen uskonservatiiviseen antiliberaaliin arvomaailmaan (ja käytännössä myös antiliberaaliin talouspolitiikkaan) vaikka "liberalismilla" viitattiin myös tässä ennen kaikkea markkinamekanismin vapautteen. Samoin globalisaatio-diskurssia ei esitetty vielä samanlaisena pakottavana voimana sosiaalisen hallitsemi-

sen purkamiselle. Foucault halusi analysoida uusliberalismia tietyllä tavalla käsitteellistetyn taloudellisen diskursusin kautta artikuloituvana uutena klassisesta liberalismista eroavana yhteiskunnan ja elämän hallitsemisen poliittisena järkenä. Amerikkalaisen uusliberalismin sijaan hän keskittyi enemmän sen eurooppalaisiin juuriin ja etenkin saksalaisten järjestysliberaalien ja ns. Freiburgin koulukunnan pyrkimykseen asettaa uusi talousjärjestys ja elämän hallitsemisen taloudellinen tyyli (*Wirtschaftsstil*).⁸ Vaikka Suomessa harva tunnustautuu ideologisesti uusliberalistiksi, on 80-luvun lopulta asti Suomessa toteutettu kasvavasti juuri saksalaisen uusliberalismin poliittisen hallitsemisen oppeja eräänlaisella teknokraattisella välttämättömyydellä sekä hallitsevan vemmiston että oikeiston taholta. Sen sijaan suomalaisten "think tank" -tahojen kilpailuyhteiskuntavisiot ovat olleet enemmän ideologioiden ja fraasien sekamelskaa, joissa uusliberalistisia teesejä on yhdistetty varhaisten uusliberaalien kritisoimaan ajatukseen sotilaallisen mallin kautta järjestetystä eliitin johtamasta, ideologisesti yhtenäistetyistä kilpailuvaltiosta.⁹

Yleisesti "think tank" -visiointi on ollut tyypillisempää amerikkalaiselle uusliberalismille, jossa eurooppalainen uusliberalismi kehittyi vahvemmin anarko-kapitalistiseen suuntaan ja on sittemmin poliittisena oppina yhtynyt myös uskonnollissävytteeseen moralismiin, jonka tarkoitus on paikata sosiaalisen hallitsemisen puutetta. Sen sijaan Saksassa ja Ranskassa 70-luvulta lähtien, kuten nyt Suomessa, sosiaalisen hallitsemisen ohjelman sisältävä, mutta

valtiota kritisoiva uusliberalismi, on ilmaantunut hieman tekopyhästi juuri valtiollisesti ohjattuna hallitsemisen projektina. Luennoillaan Foucault korosti itse uusliberalismi-termin kehittäneiden ajattelijoiden tällä tarkoittamaa yhteiskunnan järjestämisen taloudellista ajattelumallia, ei kaikkia mahdollisia ideologioita tai hallitsemisen käytäntöjä, johon termi on sittemmin liitetty.

Itse käsite ilmaantui Pariisissa vuonna 1938 pidetyssä Walter Lippman-kollegiumin tapaamisessa, jossa joukko saksalais-ranskalaisen kielialueen usklassisesti orientoituneita talousteoreetikoita (mm. saksalaiset Röpke, Eucken, Rüstow ja ranskalaiset Rueff, Marjolin) pohtivat liberalismien uudistamista ja erityisesti vallalla olevan hyvinvointiliberaalin keynesiläisyyden tuomitsemista anti-liberalismina. Mukana olleista Hayekista ja von Misesta tuli sittemmin välittäjiä eurooppalaisen uusliberalismin teemojen ja amerikkalaisen anarko-kapitalistiseen suuntaan kulkeneen uusliberalismin välillä. Kollegiumin lähtökohta oli aikansa vaikutusvaltaisimman poliittisen kolumnistin Lippmanin 1937 ilmestyneen *The Good Society* -teoksen pyrkimys vastata totalitarismin haasteisiin liberalismien uudelleen rakentamisella kritisoiden samalla klassisen liberalismien naivia *laissez faire* -metafysiikkaa. "Koko yritys asettaa *laissez faire* julkishallinnon periaatteeksi ja siten määritellä, mitä tulisi hallita lain mukaan ja mitä ei, perustui niin selvään virheeseen, että se näyttää groteskilta. Oli virhe ajatella, että jokin osa työtä tai omaisuutta ei olisi lain säatelemää."¹⁰

Myös uusliberalistit ottivat

klassisen liberalismien hallitsemisen mallin ylittämisen tehtäväkseen. Uusliberalismin ajamat markkinat eivät ole klassiset vaihdon spontaanit markkinat vaan aktiivisesti luodut kilpailun markkinat. Sen yhteiskunta ei ole kaupallisen vaihdon ja yleistetyn tavaraolion yhteiskunta vaan yleistetyn yrittäjyyden ja kilpailun yhteiskunta. Sen talousihmisen malli ei ole tarpeiden ja kaupallisesta vaihdosta saatujen hyötyjen kautta analysoitu ja määritelty vaihdon ihminen vaan yleistetyn yrittämisen talousetiikan toteuttaja, jossa osto–myynti-suhteen sijaan investointi–tuotos-malli asettuu myös yksilöllisen elämän yleiseksi malliksi tämän suhteessa itseensä, aikaansa, ympäristöönsä, vertaisryhmiinsä, perheeseensä ja työhönsä.

Foucault myös korostaa, ettei uusliberalismin ongelma alusta asti ollut klassisen poliittisen taloustieteen ongelma, tyhjän tilan vapauttaminen markkinoille poliittisen järjestyksen sisällä, tai kysymys siitä, mihin hallitsemisella saa puuttua ja mihin ei, kuten Benthamin kysymyksessä hallitsemisen agendoista ja ei-agendoista. Sen ongelma oli poliittisen hallitsemisen taidon ohjaaminen formalisoitujen markkinoiden periaatteen mukaisesti sekä kysymys siitä, miten poliittista valtaa voidaan harjoittaa aktiivisesti ja globaalisti markkinatalouden periaatteiden alustalta. Se esittäytyi alusta asti aktiivisesti hallitsevana “positiivisena” liberalismina. “Uusliberalismi ei asettanut itseään *laissez faire* -periaatteen alla vaan päinvastoin jatkuvan valppauden, aktiivisuuden ja intervention alla.”¹¹ Jacques Rueff ehdotti jopa termiä “vasemmistoliberalis-

mi”, koska väitti sen tuovan vähäosaisemmalle luokalle mahdollisen paljon materiaalista hyvää, ja Saksassa se yhdistyi Ludwig Erhardin politiikkaan tuottaa vaurautta kaikille (*Wohlstand für alle*), joka samalla toimisi materiaalisena legitimaationa uudelle Saksalle. Uusliberalismi nähtiin kuitenkin poliittisesti neutraalimmaksi termiksi, ja järjestysliberalismi vaikutti Saksan liittotasavallan “sosiaaliseen markkinatalouteen” (*soziale Marktwirtschaft*) vastakkaisena Itä-Saksan sosialistiselle taloudelle. Tosin Länsi-Saksan talous- ja sosiaalipolitiikka ei koskaan ollut uusliberalistisen ohjelman sovellus vaan perustui suurelta osin edelleen sille vastakkaiselle talous- ja sosiaalipolitiikalle sekä poliittisille kompromisseille. Uusliberaaleille teoreetikoidle ankarasti markkinataloudellinen sosiaalisen ohjaus ei nimittäin saanut merkitä markkinoiden mekanismeihin puuttuvaa, paikkaavaa tai niitä ohjaavaa sosiaalipolitiikkaa vaan sosiaalisen markkinatalouden oli merkittävä sosiaalisen hallitsemista markkinamekanismien kautta ja näitä luoden aktiivisena yhteiskuntapolitiikkana (*Gesellschaftspolitik*). Markkinoita paikkaavasta sosiaalipolitiikasta oli tehtävä markkinoita luovaa yhteiskuntapolitiikkaa, joka vahvistaa ja tukee todellisuudessa aina hauraita markkinamekanismeja sekä hallitsee aktiivisesti yhteiskuntaa markkinamekanismien kautta. Järjestysliberaalit eivät kuitenkaan koskaan kieltäneet yhteiskunnan olemassaoloa markkinoiden nimissä vaan olivat enemmän huolissaan puhtaiden markkinoiden olemassaolosta, joita ei voida pitää hengissä ilman aktiivista yhteiskuntapolitiikkaa. Sen

kolmannen tien (*Dritter Weg*) yhteiskuntapolitiikassa oli kyllä myös yritys kompensoida markkinoiden asettamia kylmiä laskennallisia arvoja ja kilpailun tendenssiä hajottaa yhteiskunnallista yhtenäisyyttä, mutta “lämpimien” tai “yhteisöllisten” arvojen sosiaalinen tuotanto ei saanut olla markkinamekanismille vastakaista vaan mieluummin näitä hyödyntävää. Tässä myös sen ero amerikkalaiseen uusliberalismiin, jonka taloudellinen radikaalius on ankarampaa ja täysin tyhjentävää miehittäen koko yhteiskunnallisen rakenteen analyysin myös niissä suhteissa, joilla ei ole mitään tekemistä rahatalouden kanssa: siinä yhteiskuntapolitiikka korvataan yleisellä yksilötoimijoiden talousteoreettisella käyttäytymistieteellä.

Järjestysliberalismissa valtion on puuttuva aktiivisesti talouteen ja markkinoihin, mutta juuri ideaalisten markkinoiden ja kilpailumekanismien nimissä. Sen puuttuminen ei saa olla sisällöllistä ohjausta, se ei saa hallita asioita vaan prosessien ehtoja, sen on suunniteltava vain muotoja, ei sisältöjä. Tässä uusklassisen talousteorian vaikutteet yhtyivät uskantilaisen ja fenomenologisen filosofian vaikutukseen, kuten uskantilaisen Rudolph Euckenin pojan ja Husserlin oppilaan Walter Euckenin ajattelussa. Tämän “fenomenologisen” uusliberalismin kilpailumarkkinat eivät olekaan naiivin naturalismin tai empiirisen intuition antamia, vaan eideettisen reduktion kautta saavutettu ankan puh-taan kilpailun idea. Tämän idean saavuttaminen ei ole historiallisen kapitalismin annettu tekijä vaan aktiivisen uusliberaalin politiikan tavoite ja samalla formalisoitu uus-

kantilainen regulatiivinen idea koko yhteiskuntaa ohjaavassa “aivan kuin” -politiikassa (*als-ob-Politik*).

Uusliberaalit, jotka olivat historiallisen koulukunnan kriitikoita ja edustivat yleisesti historiatonta ajattelua, kuitenkin perivät saksalaisen historiallisen koulukunnan ajattelusta Weberin ongelman historiallisen kapitalismin mahdollisista muodoista ja sen rationaalisuudesta ja irratiionaalisuudesta. Kapitalismin rationalisuutta ja irratiionaalisuutta ei pitänyt etsiä pääoman logiikan ristiriidasta ja kasaantumisprosessista vaan Weberin tapaan kapitalismin historiallisesta etoksesta. He yhtyivät Joseph Schumpeteriin, jolle luovasti tuhoava ja innovaatioiden kautta uusia markkinoitava kehittävä kapitalismi on teoriassa elinkel-poinen eikä sisällä itsessään monopolisoinnin tendenssejä tai sorru stabilisaatioon tai voitonpuutteen laskuun. Marxilaista politiikkaa kritisoinut Schumpeter kuitenkin ylisti Marxin tieteellisyyttä ilmoittaen tämän julistuksen historiallisen kapitalismin tuhoutumisesta olevan oikea, vaikkakin vääristä syistä. Kapitalismi, jonka Schumpeter yhdisti vapaaseen yritysjärjestelmään, johtaa välttämättä oman historiallis-sosiaalisen kehityksensä ja tuomansa rationalisaation kautta monopolistisiin ja keskitettyihin tendensseihin, sen luovan voiman tukahduttavaan yritystoiminnan itse ajamaan talouden rationalisaatioon sekä sosiaaliseen ja demokraattiseen kapitalismin kritiikkiin ja lopulta jonkinlaiseen sosialismiin, jonka Schumpeter ekonomisella yksilöllisyydellä yhdisti yksinkertaisesti jonkin keskitetyn auktoriteetin kontrollimaan ja suunnittelemaan tuo-

tantoon.¹² Uusliberalistit halusivat kieltää tämän kohtalon estämällä suunnitteluun ja keskittymiseen johtavat tendenssit itse suunnittelulla ja juridisella interventiolla, joka ei puuttuisi kilpailuprosesseihin, vaan päinvastoin takaisi näiden hengessä pysymisen luomalla niille juridiset ehdot.

Se, mikä Foucault'n mielestä oli järjestysliberalismissa historiallisesti ainutkertaista, oli sen ajatus taloudesta poliittisen perustana, julkisen vallan tuottajana sekä valtion legitimaation ja suvereniteetin perustajana. Talous ei ole enää vain kansan yksi toimiala, jonka tarkoitus on tuottaa sille vaurautta ja hyvinvointia, vaan itse valtion ja kansan legitimaation perusta. Kun kansallissosialismi oli tuhonnut Saksan valtion historiallis-juridisen ja kulttuurisen identiteetin, muodostui järjestysliberaaleilla taloudellisen vapauden takaamisesta uudelleen rakennettavan Saksan perusta. Kansallissosialismin historiallinen katkos oli asettanut välttämättömyyden unohtaa historia ja korvata se historiattomalla taloudella sekä tuottaa taloudellisen kasvun kautta korvaus historiallisen legitimitietin puutteelle. Samalla Saksa lupasi, ettei se ole enää uhka Euroopalle tai haaveile Saksalaisesta keisarikunnasta, ja jos neuvostoimperiumin alle jäänyt Itä-Saksa vakuutti olevansa sosialistiseen maailmaan kuuluva talous, lupasi Länsi-Saksa Amerikalle olevansa vapaan talouden maa. Saksa, joka oli aina esittänyt itsensä oman kulttuurin ja historian omaavana taloudellisesti suljettuna valtiona, ilmaantui nyt vailla historiaa olevana radikaalisti taloudellisena valtiona. Siinä missä kalvinistille vauraus oli

mahdollinen merkki valituksi tulemisesta, olivat vahva Saksan markka, yleinen vaurautuminen ja hyvät kasvuluvut nyt merkkejä uudesta hallinnollisesta ja poliittisesta legitimitetistä, jossa taloudellisen kasvun konsensus tuotti poliittisen konsensuksen.

TALOUSIHMISEN TOTAALISUUS

Foucault käsittelee myös sitä, mitä hän kutsui ranskalaisen uusliberalismin tarjoaman kakkun varsinaiseksi kermakuorutukseksi, eli amerikkalaista Chicagon koulukunnan uusliberalismia. Jos saksalaisen uusliberalismin reflektion taustalla oli Weimarin tasavallan ongelmat, 1929 talouskriisi, kansallissosialismin kehittyminen ja sodan jälkeinen Saksan uudelleen rakennus, amerikkalaisen uusliberalismin kritiikin kohteena oli Rooseveltin *New Deal*, federaalinen interventio ja avustusohjelmat sekä demokraattisten hallitusten puuttuminen talouteen Trumanista Kennedyn kautta Johnsoniin asti. Kummankin yhteinen vihollinen ja opillinen päävastustaja oli kaikki keynesiläisyydeltä haiskahtava politiikka, ja kummatkin kammoksuivat ohjaavaa taloustietoa, sisällöllistä suunnittelua ja valtiollista interventionismia talouden mekaniikkaan. Mutta Foucault näki näissä myös massiivisia eroja. Itse lähtökohta liberalismiin taloudelliselle uudelleen radikalisoinnille oli erilainen, sillä Yhdysvalloissa taloudellinen liberalismi kuului jo konstitutiiviseen traditioon, eikä se koskaan lakanut olemasta kaikkien poliittisten taistelujen keskiössä monimutkaisissa ja vaihtelevissa suhteissa sekä vasemistoon että oikeistoon. Sa-

moin USA:ssa liberalismia ei asettanut vain kysymyksenä julkisen vallan toimista tai toimettomuudesta, kuten usein Euroopassa, vaan on yhtynyt itse liberaalin elämäntavan ja ajattelun kehittämiseen sekä liberaaleja utopioita rakentamaan ajatteluun. Myös amerikkalaisen uusliberalismin taloudellinen radikaalius asetui suhteessa tähän erilaiseen yleisen liberalismin taustaan: taloudellisen rationaliteetin radikalisointi ei koskenut vain julkisen hallitsemisen uudelleen organisoinnin ohjelmaa vaan radikaalis-utooppisempaa ja kokonaisvaltaisempaa taloudellisesti rationalisoitua elämäntapojen analyysiä ja niiden ymmärtämisen kehikkoa.

Chicagon koulun uusliberalismissa elämän taloudellinen analyysi radikalisoidaankin paljon pidemmälle kuin Freiburgin koulun uusliberalismissa. Se pyritään viemään vielä tutkimattomille seuduille testaamalla, kuinka tavallisesti taloudellisesta toiminnasta erotetut alueet voidaan saattaa taloudellisen analyysin kohteeksi. Foucaultta kiinnosti tässä tapahtunut ”tietoteoreettinen mutaatio”, jossa taloudellinen analyysi ei koske vain perinteisiä talouden mekanismeja ja prosesseja vaan jossa siitä tulee tapa käsitteellistää substantiaalisia elämän valintoja ja arvioida niiden sisäistä taloudellista rationaliteettiä. Taloustieteestä tulee yleinen käyttäytymistiede, jossa taloudellinen rationaliteetti merkitsee kaikkea niukkojen resurssien optimaalista allokointia vaihtoehtoihin päämääriin. Foucault tosin keskittyi vain muutamien tendenssiin kuten esimerkiksi 1950–60-luvuilla ilmaantuneisiin ihmispääoman (*human capital*) analyysiin,

joiden teoreetikoista kuuluisin, Gary Becker, sai sittemmin 1992 Nobelin juuri mikrotaudellisen analyysin levittämisestä laajasti ihmisten käyttäytymiseen varsinaisen markkinakäyttäytymisen ulkopuolella. Ihmispääoman käsitteen kautta esimerkiksi työn taloudellinen analyysi ei koske työtä vain tuotantovoimana ja työntekijää työvoimana vaan työntekijää aktiivisena taloudellisena toimijana, joka hyödyntää omaa ihmispääomaansa (kykyjään, tietoutta, fysiologisia ja psykologisia ominaisuuksiaan) tuottaakseen itselleen palkan muodossa tulovirtoja. Työntekijä muodostaa palkkavirtoja tuottavan kompetenssikoneen oman elämänsä yrityksenä, jonka pääoma on hänessä itsessään ja jossa tätä kompetenssikoneetta ei voi abstrahoida ihmisen fysiologis-psykologisista piirteistä tai henkilökohtaisista kapasiteeteista. (Tosin itse en ole löytänyt palkkavirroista kirjoittavilta Beckeriltä ja kumppaneilta varsinaista konemetaforaalia, jonka Foucault luultavasti poimii Deleuzen halukoneiden käsitteestä.) Beckerillä kuluks ei tarkoita vain astumista vaihdon prosessiin, vaan kulluttaja on itsessään tuottaja, joka tuottaa kuluksella itselleen tyydytystä. Samoin innovaatiot eivät selyty vain kapitalismin ja kilpailun kautta. Uusina tuotannon keksintöinä ne eivät johdu niinkään rahanpääomasta vaan ihmispääomasta, ja juuri jälkimmäiseen investoiminen selittää ja takaa taloudellisen kasvun. Taloudellinen analyysi investoinneista ja tuotannosta tarjoaaakin nyt ymmärrettävyyden kehikon lähes kaikelle sosiaaliselle toiminnalle. Äiti-lapsi-tunnesuhteessa on kyse investoinnista lapsipääoman

tuleviin palkkavirtoihin, mutta samalla se on äidille psykologista tyydytystä tuottava investointi. Yrityksen analogia ei sovellu vain traditionaaliin perheyriityksiin vaan perheeseen itseensä yrityksenä, joka muodostuu siihen käytetyistä investoinneista ja sen tuottamasta tyydytyksestä ja jonka juridisista kehikkoa säätelee avioliittosopimus. Perhe menee tietenkin konkurssiin, jos se ei tuota sen jäsenille siltä odotettua tuottoa, kuten nykyään useimmiten käy.

Uusliberalismissa Foucaultta kiinnosti myös hänen vanha teemansa laittomuuden hallinnasta. Itse asiassa uusliberalistinen rikollisuuden analyysi hylkää koko Foucault'n kritisoiman 1800-luvun ajatuksen antropologisesta *homo criminaliksesta* ja palaa rikollisen käyttäytymisen analyysiin, mutta kehikossa, jossa myös rangaistava ihminen, *homo penalis*, on nyt *homo economicus*. Uusliberalismin näkemys rikoksesta on puhtaan ”relativistispositivistinen”, rikos on toimintaa, josta rangaistaan. Mutta tuomarin näkökulman sijaan onkin lähdeittävä rikollisen näkökulmasta, jossa rikos on tuottoa etsivää toimintaa, jossa on rankaisemisen riski. Laki taas ei ole muuta kuin kielto, mutta sen vaikutus riippuu sille annetusta performatiivisesta voimistamisesta (*law enforcement*), joka muodostaa rikoksen markkinoille negatiivista kysyntää. Mitä tehokkaampi lainvalvonta ja nopeammat tuomiot, sitä enemmän rikoksen markkinoille saadaan negatiivista kysyntää. Laittomuutta on hallittava rikoksen kysyntää ja tarjontaa kontrolloimalla. Laittomuudesta ei voida päästä koskaan eroon yhteiskunnan yleisellä kurinalaistamisella,

mutta sen riskejä kansalaisille voidaan hallinnoida kontrolloimalla laittomuuden virtoja. Erityisesti huumerikollisuutta on hallinnoitava markkinoita hallinnoimalla. Huumebisnes haluaa myydä uusille käyttäjille halvalla ja koukkuun jääneille kalliilla. Tätä vastoin narkkareiden olisi saatava huumeita halvalla, mikä estäisi näiden rikollisuutta, kun taas potentiaalisille ostajille suuntautuvaa tarjontaa olisi rajoitettava. Uusi laittomuuden hallinta ei perustukaan millään tavalla antropologiseen teoriaan ihmisestä vaan puhtaasti taloussubjektin käyttöön tarjonnan ja kysynnän markkinoilla. Tämä taloussubjektin teoria ei ole antropologinen teoria ihmisestä vaan hallinnollinen teoria käytöksen rationaalisesta ohjauksesta. Myöskään erottelut rikoksen raakuuden ja "patologisuu-den" mukaan, erot satunnaisten ja taparikosten välillä eivät ole niinkään merkittäviä, sillä oli toiminta kuinka "patologista" tahansa, se voidaan nähdä kysynnän ja tarjonnan puitteissa. Kuolemanrangaistuksessakin kysymys on vain sen mahdollisesta voimasta toimia negatiivisen kysynnän lähteenä.

Itse asiassa mikä tahansa välineitä käyttävä päämäärä-orientoitunut toiminta voidaan tuoda taloudellisen analyysin kohteeksi. Mutta vielä asetetta radikaalimmassa analyysissä taloudellista analyysiä voidaan soveltaa jopa toimintaan, joka ei pyri optimoimaan niukkoja resursseja, vaan rationaalisuuden lähtökohdaksi riittää, että toimija reagoi jollakin järjestelmällisellä tavalla ympäristön muuttujiin, mikä mahdollistaa taloudellisen analyysin tästä toiminnasta. Beckerin kolossaalisessa määrittämisessä taloussubjekti on toimija,

joka hyväksyy ulkoisen todellisuuden, siis reagoi ulkoiseen ympäristöön suhteellisen järjestelmällisellä tavalla. Tässä taloussubjektin analyysi tuleekin yhteen behavioralistisen käyttäytymistieteen kanssa, jossa toiminnan merkityksen analyysi merkitsee yksinkertaisesti tietoa siitä, miten annetussa pelissä käytös muotoutuu ympäristön muuttujien mukaan. Käytöksen hallitseminen merkitsee sen ohjausta vaikuttamalla toimijan pelikentän ja ympäristön muuttujiin. Talousihminen muodostuukin uusliberalismissa uuden hallittavuuden mahdollistavaksi ihmiseksi, jota voidaan ohjata tämän ympäristöllisen kentän muuttujien kautta. Tässä on Foucault'n mukaan radikaali muutos klassiseen talousihmiseen, joka kehittyi englantilaisen filosofian yksilölliseen intressin palautetusta subjektiteoriasta ja jonka atomistisen intressin nähtiin asettavan rajan juuri poliittiselle hallitsemiselle. Klassisessa liberalismissa taloussubjekti oli nimi erillisillä kaupallisilla markkinoilla toimivalle yksilölliseen intressiinsä palaute-tulle subjektille, jonka ohjaus olisi estänyt näkymättömän käden mekanismin. Uusliberalistisessa yleisessä taloudellisessa käyttäytymistieteessä taloussubjekti on nimi kaikelle rationaalisille toiminnalle, joka mahdollistaa yleisen yksilön ohjattavuuden ja hallittavuuden. Vuoden 1979 luennot päättyvätkin takaisin uusliberalismista pohtimaan itse modernin talousihmisen käsitteen syntyä ja tämän eroja ja yhteyksiä poliittis-juridiseen ihmiseen liberaalissa hallitsemisen järjessä.

SUUREN KERTOMUKSEN PALUU

Vuoden 1979 luentojen analyysit Saksan, Ranskan ja Englannin sodanjälkeisestä politiikasta sekä uusliberalismin taloudellisen analyysin muodoista tarjoavatkin Foucault'n tuotannossa harvinaista lähihistorian analyysiä. Tosin tätä analyysiä edeltää vuoden 1978 luennoilla aina Egyptin varhaisista hieroglyfeistä alkava metatarina länsimaisen hallitsemisajattelun muutoksista. Yhdessä luennot esittävätkin yhtenäisen vaikka samalla katkoksia ja muutoksia painottavan jatkokertomuksen hallitsemisen ongelman pohdinnasta länsimaisessa ajattelussa muodostaen eräänlaisena hallitsemisen ajattelun genealogian tai paremminkin hallittavuuden historian. Foucault totesikin, että *Histoire de la gouvernementalité* olisi ollut parempi nimi luennoille, jotka julkaistiinkin Saksassa samanaikaisesti kahtena niteenä *Geschichte der Gouvernementalität* otsikon alla.¹⁵ Kyse ei ole hallitsemisen konkreettisten käytäntöjen historiasta tai edes hallitsemisen ajattelun aatehistoriasta vaan hallitsemisen konkreettisen problematiikan historiasta, jossa Foucault yrittää määrittää keskeisiä siirtymiä ja muotoja, joita hallitsemisen ongelman pohdinta on länsimaisessa ajattelussa saanut. Tämä makrohistoriallinen lähestymistapa voi ihmetyttää niitä, jotka ovat sotkeneet Foucault'n genealogian lokaaliin empirismiin ja tämän mikrovalian painotuksen mikrohistorialliseen kuvailuun. Luennoillaan Foucault painottaa, että valtasuhteiden analyysin on avauduttava yhteiskuntien globaalille analyysille ja artikuloiduttava myös suhteessa laajoi-

hin historiallisiin muutoksiin. Hallitsemisen ongelman muutokset liitetäänkin koko eurooppalaisen järjestyksen perustaviin muutoksiin, jotka Foucault jakaa kolmeen suureen jaksoon: universaalia monarkiaa odottava kristillinen Eurooppa, *jus europaeum publicum*in mannermaisten valtioiden eurooppalainen kilpailu ja tasapainojärjestys, ja lopulta etenkin Englannin toimesta ja meren hallinnan kautta globalisti avautuva tämän tasapainojärjestelmän rikkova globaalin maailman pelitilakseen ottava Eurooppa. Foucault'n analyysi on tässä kaikissa eroisaankin äärimmäisen lähellä Carl Schmittin teoksessa *Nomos der Erde* esittämää kertomusta Euroopan tilallisen järjestyksen muutoksista.¹⁴ Foucault toki korosti rangaistusjärjestelmän ja psykiatrisen vallan tutkimuksissaan näissä ilmaantuvan vallan tekniikoiden mikronäkökulmaa vallan makroteorioiden sijaan. Hän oli kuitenkin aina pyrkinyt suhteuttamaan nämä tekniikat laajempaan vallan ajattelun muutoksiin ja vuodesta 1976 keskittynyt juuri vallan ajattelun makronäkökulman analyysiin. Samalla häntä kiinnosti poliittisen yhteisön konstituution ongelma, ensin ajatus sodasta (1976) sitten hallitsemisesta (1978–79) ja taloudesta konstituution perustassa. Tutkiessaan sodan mallin toimintaa vallan ajattelussa Foucault'ta kiinnosti modernin totalitaristisen ajattelun tapa yhdistää sodan diskurssi ja biovallan elämän ohjaus taivuttamalla sodan konstitutiivinen diskurssi yhteiskunnan elämän puhdistamisen diskurssiksi. Hallitsemisen suhteen häntä taas kiinnosti totalitarismin vaihtoehtona esiintyneen liberalismin oma

hallitsemisen logiikka ja erityisesti siinä tapahtunut yritys asettaa markkinat poliittisen yhteisön konstituution perustaan.

Foucault korostikin makropolitikan analyysin keskeisyyttä mikropoliittisen analyysin välttämättömänä tukena. Mikrolla hän ei edes tarkoita mikroskooppista analyysiä tai tiettyä analyysin paikallisuutta vaan näkökulmaa, jossa ei lähdetä universaaleiksi postuloitujen yhteiskuntatieteellisten makrokäsitteiden kuten valtion, suvereenin, yhteiskunnan, markkinoiden jne. *a priori* -olemusten oletuksesta, vaan näitä tarkastellaan suhteessa konkreettis-historiallisten tiedon muotojen ja vallan käytäntöjen muodostumiseen. Foucault väittää tämän olevan päinvastainen ajatus historialliselle reduktiolle, joka kieltää yleiskäsitteiden merkityksen empiiris-historiallisen moneuden nimissä. Yleiskäsitteiden erillisen olemassaolon kieltävä nominalismi on vain tutkimushypoteesi hyvin todellisten ja konkreettisten ajattelun ja toiminnan muotojen analyysiin, joihin historiassa todellistuneet yleiskäsitteet pyrkivät sekä ymmärtämään että ohjaamaan.

Koska Foucault vaati, ettei valtion tai vallan legitimaation kysymystä pidä ottaa vallan analyysin lähtökohdaksi, on myös usein ajateltu, ettei Foucault olisi tarkastellut legitimaation kysymystä, vaikka häntä kiinnosti juuri vallan totuudellisen legitimaation historiallis-konkreettiset muodot. Foucault-tutkimusten keskeinen kysymys olikin totuudellisten diskurssien tukemat vallan käytännöt. Hän jopa väitti, että "valtaa ei voida harjoittaa jos tietty totuuden diskurssin talous ei toimi vallas-

sa, sen perustana ja sen perustalta."¹⁵ Vuoden 1979 luentojen keskeinen kysymys onkin markkinoiden rooli "totuuden järjestelmän" tai eräänlaisen totuuden hallinnon (*régime de verite*) muotona modernissa hallitsemisen ajattelussa. Modernissa hallitsemisessä markkinat muodostavat hallitsemisen totuudelle verifikaation testin, jonka teoreettinen esitys tapahtuu taloustieteessä. Samalla Foucault ilmoitti olevansa kiinnostunut juuri totuuden historiallisista verifikaatioista. Tämä ei ole totuuden ja erheen historiaa vaan totuuden historiaa suhteessa normatiiviseen historiaan. Se on historiallisesti oikeutetun totuuden ja historiallisten totuuksien oikeutuksien ehtojen ajattelua. Hän myös korosti, ettei kyse ollut yksinkertaisesta totuuden vallan poliittisesta kritiikistä, sillä erheet ja valheet ovat toki varsinaista vallan väärinkäyttöä. Hän myös ilmoitti vastustavansa ajatusta, että olisimme jonkin yhtenäisen järjentyä alistamia huomauttaen järjetömyyden olevan vielä alistavampaa, ja ilmoitti sanoutuvansa irti koko länsimaisen rationaalisuuden laajentumisen yksisuuntaisesta kritiikistä, jonka katsoi kulkevan romantiikasta Frankfurtin kouluun.¹⁶ Foucault mukaan erilaisilla verifikaation ja falsifikaation historiallisilla järjestelmillä, jotka antavat mahdollisuuden sanoa tietystä asioista, ovatko ne oikein tai väärin, on kuitenkin yhä keskeisempi asema modernin vallan toiminnassa, ja näki siksi tärkeäksi tutkia näiden järjestelmien historiallis-konkreettisia ehtoja ja vaikutuksia. Tämä mahdollistaa myös tiettyjen totuuden ja vallan järjestysten asettamien oikeiden ja väärin jakojen kriittisen

kyseenalaistamisen. “Poliittisesti tärkeää ei ole totuuden tai virheen historia vaan verifikaation historia.”¹⁷

Lopulta Foucault’lle vallan konstituution kysymys liittyi myös hänen suureen biovalan hypoteesiinsa, ja luennot muodostavatkin biovallan eräänlaisen genealogian. Foucault oli alkanut puhua biopolitiikasta 70-luvun puolivälissä¹⁸ ja esittänyt biovallan hypoteesin maaliskuun luennoilla 1976 viitaten sillä vallan tarttumiseen ihmiseen suoraan elävänä olentona, mikä merkitsi siirtymää suhteessa kuoleman uhan kautta ope-roivan suvereenin vallan periaatteeseen.¹⁹ Samana vuonna julkaistun *Tiedontahdon* viimeinen luku liitti modernin seksuaalisuuden tieto–valta-koneiston osaksi suurta länsimaista metatarinaa biovallasta. Foucault ilmoitti haluavansa tehdä biovallan genealogian, mutta ei löytänyt tälle aikaa ennen kuolemaansa. Vuoden 1978–79 luennot kuitenkin valottavat enemmän Foucault’n omaa biovallan hypoteesia, jonka ilmaantumisen – väestön elämän säännöllistämisenä hyödyn ja arvon termein – hän liitti juuri elämän prosessien hallittavuuden ongelmaan. Samoin Foucault näki biovallan liittyvän talouden ongelman johdattamiseen vallan strategioihin. Hän halusi-kin nyt pohtia erityisesti talousliberalismin asettamaa ongelmaa yksilöiden ja väestöjen elämän prosessin hallittavuudesta sekä tämän taloudellisen hallittavuuden suhdetta sen tukena ja peilinä toimivaan poliittiseen taloustieteen diskurssiin. Foucault hyödyntääkin luennoilla paljon Joseph A. Schumpeterin massiivista talousanalyysin historiaa, tosin hyvin erilaisin painotuksin.²⁰

HALLITSEMISEN TEEMA

Hallitsemisen kysymyksessä törmäämme kuitenkin hallitsemissanaston semanttiseen viidakkoon ja vaikeuteen löytää Foucault’n ranskankieliselle terminologialle (*gouverner, régner, dominer, gérer, administrer, diriger, maîtriser, conduire*) sopivia vastineita Suomen suppeammasta hallitsemissanastosta tai varsinkaan saada erilaisia *gouvernement*-termin väännöksiä (*gouvernemental, gouvernementalité, gouvernementalisation, governabilité, gouvernementabilité*) suomeksi. Ongelma on tuoda esiin termien eroja Foucault’n historiallisten lausumien analyysisä. Eroissa ei ole kyse vain semioottisesta merkityksellistämisen horisontaalista leikistä vaan lausumien semantiikasta historiallis-konkreettisisä diskursseissa. Nykyranskassa sana *gouvernement* viittaa varsinaisen hallitusinstituution lisäksi yleiseen hallitsemisen käytäntöön, ja myös poliittisena käsitteenä sillä on hallitusvaltaa huomattavasti laajempi merkitys.²¹ Foucault halusi juuri laajentaa sanan merkitystä sen institutionaalista käytöstä ja korosti sen valtavaa arkikielen semanttista moninaisuutta ennen 1500–1600-lukuja, jolloin se sai vasta vahvemman valtiollisen merkityksen ja, kuten Quentin Skinnerkin on todennut, oikeastaan koko moderni käsitys valtiosta erillisenä instituutiona syntyi.²²

Foucault ei halunnut pitäytyä termin moninaisissa arkikielen viittauksissa, mutta katsoi niiden huomioimisen auttavan avaamaan uusia ulottuvuuksia hallitsemisen ongelmaan ja sen erottamiseen valtion käsitteen alaisuudesta. Foucault korosti varsinkin

ohjaamiseen viittaavia merkityksiä, ja ohjaaminen ja hoitaminen ovatkin varhaisemat *gouvernement*-termin merkitykset, jonka etymologia juontuu latinan ohjaamiseen viittaavasta *guberno*-termistä. Tämän historialliset merkitysyhteydet taas ovat sekoittuneet hallitsijan valtaan viittaavaan *rego*-sanastoon, jonka varhaiset merkitykset palautuvat myös ohjaamisen ja johtamisen teemaan. Hellenistisessä ja keskiajan ajattelussa hyvän kuninkaan hallitseminen (*regere*) oli juuri tyrannian herraudesta (*dominatio*) erotettua ohjaavaa johtamista. Tai kuten Michel Senellart on huomauttanut, “koko keskiajan ajattelu Augustinusta lukuunottamatta läpäisee kuninkaan (*rex*) ja tyrannin antiteesiin jännittyvä vastakohta *regeren* (ohjata, hallita, käskä) ja dominaation (alistamisen) välillä.”²³

Kuten Kyösti Pekonen on todennut, Suomen hallitsemissanasto ei kuitenkaan juonnu latinan *rego*-, *gubern*-sanastosta, vaan hallita näyttää olevan vanha germaaninen lainasana (*xaldan*).²⁴ Tosin myös “hallituksen” tai “hallituksen” yksi varhaisista merkityksistä viittaa johonkin kulkevaan ohjaamiseen. Luonnolliselta tuntuisi kääntää *gouvernement* hallitsemiseksi, vaikka tämä tekee ongelmalliseksi sen erottamisen hallitsijaan viittaavasta *régner*-termistä. Erityisesti Suomessa hallitsemiselle oletetaan edelleen vahva hallitseva ylisubjekti (kuningas, valtio, jne.) ja juuri tästä konstituovasta vallan subjektista Foucault halusi hallitsemisen näkökulmallaan päästä eroon. Foucault tosin korostaa hallitsijan vallan (*regne*) ja hallitsemisen (*gouverner*) yhtenäistä merkitystä keskiajalla ja niiden

yhtymistä koko kristillisen kosmologian ajatukseen jumalan hallitsemasta maailmasta. Puhuessaan keskiajan paimenvallasta Foucault myös käyttää *gouvernement*-termiä käännöksenä *rego*-sanastolle, mutta samalla korostaa Montaignen käytöksen ohjaamista koskevan *conduire*-termin olevan mielestään parempi käännös Gregorius Naziansoslaisen määritelmälle paimennuksesta sielun taloutena (*oikonomia psuchon*) kun keskiajan latinan *regimen animarum*.²⁵ Gregorius tosin kirjoittaa ihmisten toiminnan ohjaamisesta (*anthropon agein*),²⁶ ja tässä yhteydessä on epäilyttävää, ettei Foucault mainitse *agere*-termiä eikä korosta ohjaamisen teeman osalta kreikan *agon*-sanastoa, joka näkyy mielestäni Foucault'n hieman väkinäisessä yritykseenä kieltää antiikin Kreikasta paimenvallastaan liittyvä moniuden ohjaus ja korostaa sen sijaan kreikan itsehallinnan (*maitrice de soi*) teemaa. Foucault vähättelee kreikkalaista sotaisan paimenvallan teemaa ja keskittyy liikaa *kubernatio*-termiin perustaan väitteensä vahvasti Isokrateen ja Demostheneen poliittisiin puheisiin, vaikka huomauttaakin paimenvallan olevan läsnä homeerisessa ajattelussa, pythagoraslaisessa traditiiossa, kreikkalaisissa uskonollisissa ja filosofisissa yhteisöissä ja Platonilla, joka kuitenkin hylkää sen. Foucault ei tosin yritä tehdä kreikkalais-roomalaisen tai juutalais-kristillisen ajattelun totaalihistoriaa vaan etsiä tiettyjä hallitsemisen ongelman pohdinnan linjoja, mutta tässäkin häntä (kuten Nietzscheä ja Weberiä) ohjaa jo etukäteen asetettu vahva pakanapolitiikan ja kristillisen paimennuksen erotelu. Foucault jättää myös

Isokrateeltakin löytyvän moraalisen ohjauksen ja kansalaisten tarkkailun teeman huomioimatta. Samoin hän ei käsittele antiikin väestön moraaliseen ohjaukseen liittyvää ja imperiaalista kuoleman käskyvaltaa vailla olevaa taulukointiin perustavaa sensorin valtaa, jolla on mielestäni keskeinen asema juuri uuden ajan valtiollisen hallitsemisen ongelman mallina. Tosin palatessaan 80-luvulla taas antiikin teksteihin itsensä hallitsemisen teeman alla Foucault lieventää aikaisemmin tekemäänsä eroa kristillisen ja pakanamoraalin suhteen nähden nyt kreikkalaisen itsensä hallitsemisen enemmän edelläkävijänä kuin kontrastina kristilliselle paimenvallalle.²⁷

Ongelmaksi hallitsemisen sanan osalta muodostuu kuitenkin ennen kaikkea eron tekeminen modernissa maailmassa. Miten esimerkiksi kääntää porvarillisen perustuslaillisen monarkian tunnuksena pidetty Adolphe Thiersin kuuluisa lausuma "*le roi règne mais ne gouverne pas*",²⁸ joka Foucault'n mukaan on nähtävä myöhempänä seurauksena hallitsemisen ongelman irtautumisesta hallitsijan suvereniteetin ongelmasta. Varhaista wallitsija-termiä käyttäen voitaisiin sanoa, että "*kuningas vallitsee, muttei hallitse*" tai seurata jo varhaista suomalaista "*kuningas hallitsee, mutta hän ei ohjaa ja johda*"²⁹ -käännöstä. "*Kuningas hallitsee, muttei hallinnoi*" tuntuisi luonteelta, ja Hänninen ja Karjalainen ovatkin käyttäneet Foucault'n kohdalla *gouverner*-sanasta käännöstä hallinointi.³⁰ Ilpo Helenin mielestä tämä assosioituu liikaa hallintoon (*administration*) ja sen muodolliseen toimitapaan ja itse käyttää termiä hallinta, vaikka pel-

käkin, ettei tämä tuo esiin käsitteen poliittista luonnetta.³¹ Hallinta voisi olla sopiva käännös, mutta toisaalta siinä painottuva omaksi ottamisen merkitys tekisi siitä paremman käännöksen *maitrise*-termille, jota Foucault käytti ahkerammin viitatessaan antiikin omistavampaan itsensä hallitsemiseen vastakohtana kristilliselle itsensä luopumisen kautta tapahtuvalle hallitsemiselle. Myös modernin hallitsemisen kohdalla Foucault korosti prosessien ohjaamista, joita ei voida saada täysin hallintaan.³² Samoin painottaisin *gouvernement*-termin poliittista merkitystä, sillä varsinkin 70-luvun lopussa se liittyi Foucault'n makropoliittiseen yritykseen ymmärtää kurin tai turvan erityisiä tekniikoita suhteessa yleisempään poliittiseen ohjaukseen. Käsitteen tarkoitus oli siirtää vallan analyysissä näkökulma suvereniteetin ja lain ongelmasta kohti "ministerin ongelmaa"³³ ja institutionaalista analyysistä kohti "vallan teknologioiden yleistä näkökulmaa"³⁴ sekä hallitsemisen modernia laskelmoivaa rationaalisatiota. Foucault toki käytti *administration*-käsitettä viittamaan erityisesti hallintokoneistoon (tosin myöhemmin taas jopa antiikin itsehallintaan) ja hallinto-termi on Suomessa yhdistetty vahvasti erilliseen virkamieskoneistoon. Foucault'n kohdalla kuitenkin sekä hallinto (*administration*) että hallinta (*maitrise*) ovat osa laajempaa poliittisen hallitsemisen ongelmaa.

Foucault väittää modernin hallintovaltion (*L'État administratif*) korvanneen keskiajan feodaalis-oikeudellisen valtion juuri silloin, kun hallitsemisen tavan ja sen kohteiden ongelma moninaistui ja hallitsemisen taidosta (*art de*

gouverner) tuli uusi keskeinen kysymys valtion kehikossa. Foucault esittääkin yleistytyssä epäeksaktissa muodossa valtion hallitsemisen muotojen muutokset suhteessa kolmeen hallitsemisen kautta avautuvaan valtiotyyppiin. Keskiajan oikeuden valtiota (*L'État de justice*) määritti feodaalisytyppinen alue, ja sitä vastasi suureksi osaksi lain kautta järjestetty yhteiskunta. Tätä seurasi uuden ajan hallintovaltio, jota määritti rajallisesti määrätty alue ja vastasi kurin, määräysten ja sääntöjen yhteiskunta. Kun hallitsemisen ongelmat emansipoituivat valtion alaisuudesta ja kun lopulta itse valtion ongelmaa alettiin miettiä hallitsemisen ongelmien kautta, siirryttiin moderniin, erityisesti taloudellista tietoa hyödyntävään hallitsemisvaltioon (*L'État de gouvernement*), jota määrittää alueen sijaan enemmän väestö ja jota vastaa turvallisuuden koneistojen kautta kontrolloitu yhteiskunta. Kyse on valtion muutoksesta suhteessa hallitsemisen ongelmaan, eikä valtio ole siten se missä vallan identiteetti säilyisi eri tyyppien välillä. Tämä valtiomuotojen hahmotus ei asetu sen mukaan, kuka hallitsee vaan hallitsemisen kohteiden ja ongelmien mukaan. Foucault mukaan ominaista aktualisuudellemme ei olekaan yhteiskunnan valtiollistaminen vaan valtion hallittavuudellistuminen (*gouvernementalisation de l'État*), jossa kysymys yhteiskunnan hallitsemistaidosta tulee suvereniteetin kysymystä keskeisemmäksi ja nostaa samalla esiin kysymyksen valtion hallittavuudesta.

Foucault'n luokituksella voidaan nähdä olevan yhtymäkohtia Carl Schmittin valtioiden hahmotukseen, joka

myös painotti hallitsemisen käytäntöä. Schmittin mukaan keskiajan lainkäyttövaltiosta (*Jurisdiktionsstaat*) siirrytään 1600-luvun hallitsijavaltioon (*Regierungsstaat*), 1800-luvun lainsäädäntövaltioon (*Gesetzgebungsstaat*) ja lopulta 1900-luvun hallintovaltioon (*Verwaltungsstaat*).³⁵ Mutta kun Foucault korosti keskitettyjen monarkioiden luomia hallintokoneistoja uutena hallitsemisen ongelman valtiollistamisena ja näki nämä hallintovaltioina, niin konstitutionaalisellet juristille nämä olivat perustaltaan vielä hallitsijavaltioita. Schmitt, joka yhdisti lausuman "*le roi règne mais ne gouverne pas*" porvarillisen neutraalin hallitsijan ideaan, erotti taas tästä modernin puhtaan toimenpidevaltion, joka hallinnoi muttei hallitse – *qui administre et ne gouverne pas*.³⁶ Jos edelliselle oli ominaista 1800-luvun porvarien hallitsijan halu ilman tämän hallintaa, niin jälkimmäiselle oli ominaista modernin sosialismin ja kapitalismin ideaali itsestään toimivasta koneesta, jossa asiat hallitsevat itseään. Schmitt siteerasikin mielellään Engelsingin ajatusta valtion kuoleutumista (*Absterben*), jossa "poliittinen hallitseminen" (*politische Regierung*)³⁷ ja "persoonien hallitseminen korvautuu asioiden hallinnolla [*Verwaltung*] ja tuotantoprosessien johtamisella".³⁸ Tämä muodosti Engelsille kuten myös aikamme ultraliberaaleille ja ultrakommunisteille "viime aikoina niin paljon melua aiheuttaneen valtion lakkauttamisen" (*Abschaffung des Staats*)³⁹ todellisen merkityksen.

Myös Foucault korosti hallitsemisen analyysissään modernia siirtymää juridisten persoonien hallitsemisesta väes-

tön prosessin hallitsemiseen, mutta ei nähnyt valtiota taloudellisen hallinnan ylärakenteena vaan hallitsemisen yhtenä historiallisena muodostelmana. Valtion kuolettamisen pyrkimys ei merkitse hallitsemisen häviämistä vaan sen muodonmuutosta. Samoin Foucault painotti hallitsemisessä olevan kyse ihmisten ohjaamisesta, ei vain alueen, omaisuuden tai tuotannon haltuunotosta. Tämän takia hän etsi modernille väestön hallitsemiselle analogiaa idän paimenvallasta ja kristillisestä sielujen hallitsemisesta ja väitti, ettei antiikin kreikkalais-roomalaisilla hallitseminen yhtynyt tällaiseen liikkuvan monouden ohjaamiseen yksilöllisyydessään ja kokonaisuudessaan. Vaikka *gouvernement*-termi voidaan kääntää hallintana tai hallintona, kunhan vain pidetään mielessä sielujen hallitsemisesta ja väitettiin ohjauksen merkitys, itse käytän hallitsemista yleisenä Foucault'n *gouvernement* kysymyksenasettelun kantatemanana soveltaen vapaammin tilanteen mukaan hallintoa, hallintaa ja muuta hallitsemisanastoa. Foucault ei itsekään käyttänyt hallitsemista koskevia termejään kovin systemaattisesti vaan yritti etsiä aina kyseessä olevan ongelman merkitystä. Tätä kautta hän korosti hallitsemisanaston semantiikan historiallisia muutoksia, joten tarkoitus ei olekaan löytää historiallisista ongelmista erillistä *gouvernement*-termin universaalia merkitystä. Hallitseminen voi toki tuntua vanhanaikaiselta, kun nykyään puhutaan hallinnoinnista tai hallinnasta tai yksinkertaisesti johtamisesta moninaisten *Führerien* yhteiskunnassamme. Pääministerikään ei hallitse vaan johtaa hallitusta, joka taas yrittää

pitää asioita edes jonkinlaisessa hallinnassa. Valtio-opineelle kyse on kuitenkin aina poliittisesta hallitsemisesta, silloinkin kun hallitseminen yritetään pukea liikkeenjohdon terminologiaan tai esitetään vain globaalien välttämättömyksien toimeenpanona.

HALLITTAVUUDEN ONGELMA

Foucault kehittikin myös kokonaan uuden *gouvernementalitê* käsitteen kuvaamaan hallitsemisen ongelman uutta strategista kenttää, jossa hallitsemisen ongelmat moninaistuivat 1500-luvulta lähtien ja lopulta irtaantuivat valtion alaisuudesta juuri väestön käsitteen kautta. Foucault liitti sen erityisesti biovallan ja väestöjen elämän ohjaamisen ongelmaan, ja biovallan tapaan kyse oli siis historiallisesti motivoituneesta käsitteestä. Foucault yritti selittää, miksi turvautua tällaiseen rumaan uudissanaan (*vilain mot*) ja sekoittaa jo valmiiksi hämärät valtion ja väestön käsitteet ”kokonaan hämääjän hallittavuuteen”.⁴⁰ Tarkoituksena oli suunnata vallan tutkimuksen näkökulmaa ulos instituutiokeskeisyydestä (*institutionalcentrisme*) ja korvata se ”globaalilla vallan teknologian näkökulmalla.”⁴¹ Toiseksi tarkoitus oli päästä ulos vallan funktionaalisuuden kysymyksestä kohti sen strategioiden ja taktiikoiden kysymystä. Kolmanneksi tarkoitus oli korvata vallan ja tiedon objektin ”fenomenologinen” konstituoitumisen kysymys historiallisella kysymyksellä tuon objektin muodostumisesta historiallisesti liikkuvissa taktiikoissa ja strategioissa. Ennen kaikkea hallittavuuden ongelman oli korvattava val-

tiosta lähtevä vallan analyysi ohjaamisen analyysillä, jolla on omat valtiosta riippumattomat muutoksensa, kehityksensä, toimintonsa.

Gouvernementalitê-termi on haluttu liittää uuteen hallitsemisen (*gouvernement*) ajattelutapaan tai mieleen (*mentalité*), ja saksaksi on käytetty käännöstä *Gouvernementalitä* tai jopa *Regierungsmentalitä*.⁴² Myös Suomessa on käytetty käännöstä hallintamentaliteetti, joka korostaa Foucault’n itsekäin tekemää huomiota, ettei hän pyrkinyt tutkimaan ”todellisen hallitsemisen käytäntöä”⁴³ vaan ”hallitsemisen taidon” ajattelua ja hallitsemisen ongelman reflektion historiallis-konkreettisia muotoja, siis eräänlaista hallitsemisen itse-tietoisuutta (*conscience de soi du gouvernement*).⁴⁴ *Gouvernementalitê*-termillä Foucault ei kuitenkaan kuvannut niinkään mentaliteettia kuin hallitsemistietoisuudelle avautuvaa hallitsemista koskevien ongelmien kenttää. Kristillisen hallitsemisen ongelman kentän oli asettanut sielujen hallitseminen suhteessa ikuiseen pelastukseen, modernissa taas väestön prosessin hallittavuus. Samoin markkinat, joista tulee keskeinen käsite poliittiseen taloustieteeseen tukeutuvassa hallitsemisen taidossa, ei ole vain taloustieteilijöiden päässä oleva idea vaan koskee tiettyä historiallisten suhteiden ja toimintojen kenttää ja tämän kentän ongelmien käsitteellistämistä. Michel Senellart onkin huomauttanut, ettei *gouvernementalitê* ole yhdiste mentaliteetista ja hallitsemisesta vaan juontuu sanasta *gouvernemental*, kuten tilallisuus (*spatialité*) juontuu termistä tilallinen (*spatial*).⁴⁵ *Gouvernemental* taas koskee hallitsemisen kohte-

na olevia asioita ja ongelmia. *Gouvernementalitê* on käännetty myös hallinnollisuudeksi tai hallinnallisuudeksi, mutta sen voisi kääntää myös yksinkertaiseksi hallittavuudeksi, johdoksena hallittavista asioista. Tosin tämä uhkaa sekoittaa asioiden kykyyn olla hallittavia, niiden hallittavuuteen (*gouvernability*), vaikka se samalla antaa mahdollisuuden kääntää Foucault’n termin *gouvernementalilitê* hallittavuudellisuudeksi.

Varsinkin modernissa hallittavuudessa kyse on asioiden ja suhteiden hallitsemisen ongelmasta ilman niiden täydellistä hallintaan ottamista ja liiallista hallintaa. Miten prosesseja voidaan hallita hallitsematta niitä liikaa, ja onko hallitseminen edes mahdollista ja missä määrin? Tämä hallittavuuden ongelma liittyy liberaalisiin ongelmaan hallitsemisen rajoista ja erityisesti talousliberalismin kysymykseen hallitsemisen hyödyistä ja haitoista. Foucault yhdistikin hallittavuuden ongelman varsinaisen itsenäistymisen valtiosta juuri fyysio-kraattien ongelmaan talouden hallittavuudesta. Siinä hallittavuuden ongelma ei tullut vielä esiin varsinaisena liberaalina ongelmana vaan kehittyi absolutistisen yksinvaltan palveluksessa naturalistisena spontaanien voimien vapauden ohjaamisen ongelmana. Talouden johdattaminen politiikan käytäntöön oli Foucault’n mukaan olennainen panos uuden ajan hallitsemisessa, jossa valtion hallitseminen asettui talouden hoitamisen ja etsi analogiaa kotilain hallitsemisesta. Tässä suhteessa Quesnayn puhe hyvästä hallitsemisesta taloudellisena hallitsemisena oli tautologia, koska hallitsemisen taito määrittyi vallan käyt-

tönä talouden muodossa ja talouden mallin mukaan.⁴⁶ Se, että Quesnay kuitenkin puhui taloudellisesta hallinnosta, johdettiin siitä, että talous oli juuri fysiokraateilla saamassa modernin merkityksensä, jonka myötä sen oma ongelma irtaantui valtion hallitsemisesta ja itse sana talous, joka 1500-luvulla oli tietyn hallitsemisen muoto, tuli 1700-luvulla viitattamaan omalakiseseen todellisuuden tasoon. Fysiokraatit, luonnollisen vallan analyytikot, pyrkivät juuri talouden omalakisien prosessien tuntemiseen ja suosittelivat ensimmäiseksi *laissez faire* -politiikkaa, jossa talouden paremman hallittavuuden takasi absolutismissa sen vähäisempi suora hallitseminen. Sama omalakisyyden prosessien korostus aukeni myös väestön suhteen tilastotieteiden kehittymisen kautta. Tilastot, jotka olivat aluksi valtion salattua tietoa valtion resursseista paremman hallitsemisen takaamiseksi, alkoivat kertoa tilastollisista säännönmukaisuudesta, väestön omalakisesta ”elämästä”, jonka huomioon ottaminen mahdollistaisi paremman väestön hallittavuuden. Tilastoitu väestö alamaisten ja kansalaisten hallitsemisen tapana ilmaantuu nyt omalakisena todellisuuden tasona, joka hyvän hallitsemisen on otettava huomioon.

Vuoden 1978 luennoilla Foucault määritteli tarkoittavansa hallittavuudella erityisesti kolmea historiallisiin prosesseihin liittyvää asiaa. Ensimmäiseksi tiettyä historiallista uutta hallitsemisen ongelman kenttää, joka mahdollisti sellaisen monimutkaisen vallan muodon, jonka keskeisenä kohteena oli väestö, tiedonmuotona poliittinen taloustiede ja teknisenä välineenä

turvallisuuden koneistot. Toiseksi tendenssiä, joka länsimaissa johti vallan ongelman asettumiseen ensisijaisesti hallitsemisen ongelmana suhteessa suvereniteetin tai kurin ongelmaan. Kolmanneksi prosessin tulosta, joka johti keskiajan oikeusvaltiosta hallintovaltiioon (*etat administrative*), ja vähitellen valtion itsensä ongelman asettamiseen hallittavuuden ongelman alle.⁴⁷

Vaikka Foucault liitti varsinaisen väestön hallittavuuden kentän modernin vallankäytön ongelmaan, hän myös etsii sille analogiaa ja kontrastia liikkuvaa moneutta ohjaavasta paimenvallasta ja erityisesti kristillisestä taivaalliseen valtakuntaan matkalla olevien sielujen paimennuksen ongelmasta. Luennoillaan Foucault kehritteleekin länsimaista hallitsemisen ongelmaa kolmen suuren siirtymän kautta. Se kehittyi kristillisen eskatologian alla pastoraalisessa yksilöiden ja yhteisöjen ohjauksessa, muuttui sitten uuden ajan valtioiden alaisuudessa omaksi valtion maalliseksi hallitsemisen taidoksi ja irtaantui lopulta valtion käsitteen alaisuudesta taas omaksi ongelmakseen 1700-luvun lopulta lähtien suhteessa yhteiskuntaan ja markkinoihin. Kaikkia näitä vaiheita ja niihin kuuluvia erilaisia strategioita ja hallitsemisen ongelman kysymyksenasetteluja sekä erilaisia vastarinnan ja vastakäytöksen muotoja käsitellään pitkään. Tätä kertomusta yksinkertaistaen voitaisiin sanoa, että kristillisessä paimennuksessa hallitsemisessa ongelma artikuloituu yhteydessä kristilliseen kosmologiaan ja sielujen pelastamisen eskatologiseen horisonttiin. Valtiollisessa järjestyksessä valtion auktoriteetti ei vain hobbesilaisittain kumoaa kirkon auktoriteettia val-

lan legitimaatiossa vaan ottaa myös kirkon paikan hallitsemisen käytännössä. Hallitsemisen ongelma suhteutuu nyt maallisen järjestyksen tarjoavan valtion intressien suhteen valtiojärjen opin alla, ja eskatologisen universaalien horisontin korvaa valtioiden pluralismi sekä näiden nollasummapeliin rakentuva kilpailu ja tasapainon kentän muodostava yleiseurooppalainen järjestelmä. Tämän sisällä taas valtioiden *polizeiti*eteille avautuu rajaton hallitsemisen kenttä alamaisten elämän suhteen. Kolmannessa siirtymässä markkinat ilmaantuvat uutena hallitsemisen totuuden testinä sekä valtioiden sisällä suhteessa liiallisen hallitsemisen tehotomuuteen ja näiden ulkopuolella uutena globaalina rajattoman rikastumisen ja kasvun pelitilana, joka rikkoo vanhan nollasummapelin. Tässä markkinoiden globalisoinnissa ja maailman markkinallistamisessa maailma avautui Euroopalle rajattomina markkinoina, samalla kun ilmaantui uusi vaatimus valtion sisäisen hallitsemisen rajojen reflektiosta. Kristillisessä paimennuksessa nöyryyden ja tottelevaisen moraalisubjektin muodostaa hallitsemisen päämäärän ja välineen, hyvin hallittavissa olevan taivaallista vapautta odottavan kristityn. Valtion järjestyksessä kurin kautta järjestyksen sisäistänyt kuuliainen alamaisten on hyvän järjestyksen perusta ja päämäärä. Lopulta materiaalisen vaurauden posteskatologisessa lupauksessa omaa haluaan laskelmoiva *homo economicus* muodostaa hallittavissa olevan vapaan toimijan, jonka kautta yhden ja kaikkien elämää on mahdollista ohjata ilman nöyryyden vaatimusta tai kurioimia, mutta kui-

tenkin vapauden riskit kontrollissa pitävät turvatoimet muistaen.

LIBERALISMIN ONGELMA – VAPAUDEN HALLITTAVUUS

Liberaalin hallitsemisen ongelma on Foucault'n mukaan juuri vapauden liikkeen tuottamisen ja hallittavuuden ongelma. Hän ilmoittaa olleensa aikaisemmin osaksi väärässä pitäessään 1700-luvun kurivaltaa liberaalien uusien vapauksien diskurssien ehtona, sillä varsinaisesti uusi liberaali hallitsemisen taide merkitsi uuden ongelmakentän ilmaantumista, jossa vapauden teema ei ole kurin vaan turvallisuuden korrelaatti. Liberaalien turvallisuuden strategioiden tarkoitus ei ole kurin tapaan asioiden haltuunotto ja muokkaaminen vaan vapauden leikin tuottaminen ja säännöllistäminen sekä tämän ehtojen ohjaus ja siihen liittyvien riskien välttäminen. Foucault haluaa etsiä liberaalin hallitsemisen järjen omaa historiallista problematiikka, joka ei palaudu 1800-luvulla liberaaleina pidettyihin instituutioihin tai tiedonmuotoihin kuten poliittiseen taloustieteen, parlamentarismiin tai edes oikeusvaltioon, jotka kaikki ovat liberalismia vanhempia ja ovat saaneet myös antiliberaaleja muotoja. Liberalismi ilmaantui 1700-luvun lopussa aikaisemman valtiollista hallitsemista ohjaavan valtionjärjen rajoittamisena vapauden nimissä, mutta samalla kehittyen myös omaksi vapauden kautta hallitsemisen järjeksi.

Liberalismin esittämä valtiojärjen rajoittaminen tapahtui joko ulkoisen juridisen tai sisäisen taloudellisen rationaalisuuden muodossa. Var-

hainen liberaali oikeusdiskurssi ilmaisi hallitsemisen rajoittamisen oikeuden termein ja artikuloitui vallankumouksen, perustuslaillisuuden ja oikeuksien teeman kautta laki- ja tahto-diskurssina. Mutta Foucault oli enemmän kiinnostunut itse valtiojärjelle sisäisen, sen taloudellisen ja väestön hallitsemisen ongelman piirissä syntyvästä hallitsemisen rajoittamisesta. Tässä rajoittaminen ei ilmaannu aluksi juridisen kehikon kautta vaan eräänlaisena naturalismina kuten fysiokraattien *laissez faire* -politiikassa, joka ei ollut vielä poliittisesti liberaalia vaan juuri absoluuttista despotismia suosivaa. Teema radikaalisoiu kuitenkin englantilaisessa hyödyn ja intressin laskelmien kautta artikuloituvassa radikaalissa liberalismissa, jossa hallitsemisen rajoittaminen ei suhtaudu niinkään ulkoiseen oikeuteen kun ajateltuun tietoon sekä välttämättömään tietämättömyyteen (markkinoiden kokonaisprosessien välttämätön näkymättömyys) asioiden ja prosessien luonnosta. Tämä vapauden hallitsemisen diskurssi kiinnittyy poliittisen taloustieteen diskurssiin, jolla ei ole juridisen diskurssin ulkoisuutta vaan joka syntyy itse valtiojärjen sisältä suhteessa sen keskeisiin kohteisiin kuten valtion vaurauden kasvattamiseen ja eurooppalaisen tasapainoon. Poliittinen taloustiede -termi ilmaantuu ensi kerran Antoine de Montchrétiens poliisitieteen tutkimus- ja *Traité d'économique politique* (1615), ja *laissez faire* -periaate taas fysiokraattien yksinvaltan taloudenhoiton opastuksessa, mutta juuri fysiokraateille talous ja taloustiede alkaa erottautua valtion hallitsemisesta ja tämän tiedosta omaksi todellisuuden

kentäkseen, joka muuttuu valtiollisen hallitsemisen välineestä liiallisen valtiollisen hallitsemisen kritiikin sijaksi. Poliittinen taloustiede kehittyi näin valtiojärjen itsereflektiona, sen itsensä rajoittamisen prosessina ja eräänlaisena vähemmän valtiollisen hallitsemisen järjenä. Vuosina 1750–1820 se huojuu kahden poolin välillä, jossa se yhtäältä pyrkii tiettyyn ankaraan tuotannon ja rikkauden kiertoon keskittyvään analyysiin, mutta toisaalta yhtyy laajempaan hallitsemisen uuteen metodiin, joka haluaa poliisitieteiden tapaan varmistaa kansan vaurauden. Se myös yhtyy itse yleiseen reflektioon yhteiskunnallisen vallan ja hallitsemisen järjestämisestä, jakamisesta ja rajoitteista. Poliittinen taloustiede syrjäyttää valtiojärjen hegemonian, mutta siitä ei koskaan tule varsinaista hallitsemisen tiedettä, koska se jo perustaltaan kieltää liberaalissa muodossaan mahdollisuuden poliittisen suvereniteetin ja talouden hallitsemisen yhdistämisestä. Sen sijaan se muodostaa tietomuodon, josta uuden hallitsemisen järjen on oltava tietoinen ja joka sen täytyy aina huomioida, silloinkin kun tuo tietomuoto on irtaantunut täysin hallitsemisen ongelmasta omalakisiksi teoreettiseksi tietteeksi. Foucault'n mukaan oikeus- ja talousliberalismissa artikuloituu kaksi eri vapauden käsitystä, joiden heterogeenisyys ja ambivalenttisuus toistensa suhteen sekä paremmin strateginen kuin dialektinen yhdistyminen määrittää modernia eurooppalaista liberalismia.

Liberalismi on vapauden oppi, mutta sen tunnus ei ole paradoksaalinen imperatiivi: ole vapaa. Vapaus ei ole jotakin annettua, eikä liberaali

järke hyväksy vapautta sinänsä, vaan kyse on ennemmin tietyn vapauden tuottamisesta, vapaan olennon luomisesta tietyn mitan mukaan, tietyissä rajoissa ja tietyllä tavalla. Liberaalin hallitsemisen ytimeen asettuu näin ongelmallinen suhde vapauden virtojen tuottamisen ja niiden kontrolloinnin välillä. Vapautta on tuotettava, mutta samalla on asetettava rajoitteet, kontrollit, pakkokeinot ja velvoitteet vapauden ilmaista itseään tietyllä tavalla. Liberalismi, joka on ”perustavasti intrinsessejä manipuloivaa hallitsemisen taitoa”⁴⁸ ei voi manipuloida niitä myöskään pohjimatta intressien vaarallisuutta. Liberalismi on vaaran ja turvan kulttuuri, se kehottaa elämään vaarallisesti mutta samalla riskejä laskelmoiden. Sen hallitseminen on erottamaton turvallisuuden teknologioista ja turvan ja vapauden vastavuoroisesta ongelmasta. Liberaali hallitseminen ei liity siten vapauden kurinalaistamiseen vaan tietynlaisen vapauden virtojen kontrolloituun tuottamiseen ja vapauden liikkeen prosessien ehdolliseen strategiseen johtamiseen. Se merkitsee kontrollia tuon vapauden tuottamiseksi ja toisaalta yritystä suojautua tuon vapauden tuottamilta riskeiltä. Vaara ja turva, vapaus ja kontrolli muodostavat liberaalin hallitsemisen pelitilan, jossa vapauden kääntöpuoli, sen samanaikainen vihollinen ja ehto ei suinkaan ole kuri- vaan kontrolliyhteiskunta.

VALTIOFOBIA

Foucault myös esittää haudan takaa vastaväitteen niille ”foucault’laisille”, jotka ovat halunneet etsiä paimenvaltaa lähinnä skandinaavisista hy-

vinvointivaltioista ja nähneet anglosaksisen liberalismin tämän vaihtoehtona. Foucault kyllä korosti sosiaalisen hallitsemisen tekniikoiden kriittistä analyysiä, mutta hänen mukaansa hyvinvointivaltion sosiaaliteknologioiden ohjaava rationaalisuus on enemmän velkaa valistuneen itsevallan hallintotieteiden paternalistisille tai Katariina Suuren maternalistisille pyrkimyksille hallita alamaisten onnellisuutta ja vaurautta valtiollisessa kehikossa kuin varsinaiselle väestön elämän prosessin säätelylle hyödyn ja riskin laskelmoinnin kautta ja tämän ahtaammin ymmärtämälle, modernin poliisin käsitteeseen liittyvälle, turvallisuutta valvovalle diskurssille. Foucault myös kritisoi nautrettavia analyysejä, jotka uskoivat näkevänsä hyvinvointivaltiossa totalitaristisen valtion oli sitten kyse saksalaisista vasemmistoterroristeista tai oikeistoradikaaleista uusliberalisteista. ”Hyvinvointivaltioilla ei todellakaan ole sama muoto, ilmaantuminen, lähtökohda tai alkuperä kuin totalitaristisella valtiolla, kansallissosialistisella, fasistisella tai stalinistisella valtiolla.”⁴⁹ Itse totalitaristinen valtio ”ei ole valtion laajentamista vaan muodostaa sitä vastoin valtion rajoittamisen, valtion vähentämisen ja sen autonomian alistamisen erityisyydessään ja omissa toiminnassaan [...] suhteessa johonkin, jota kutsutaan puolueeksi.”⁵⁰ Totalitarista valtiota ei määrittänyt hallitsemisen valtiollistaminen kuten uuden ajan valtioita vaan ei-valtiollisen hallittavuuden periaatteen etsiminen 1800-luvulla ilmaantuneesta uudesta arvoituksellisesta poliittisesta organisaatiosta, puolueesta. Ylipäänsä modernia aikaa ei määritä valtiojärjen

kasvu vaan sen rajoittaminen ja vähentäminen, toisaalta suhteessa puolueen tai puolueiden hallitsemiseen ja toisaalta suhteessa liberaaliin hallitsemiseen.

Luennoilla Foucault otti myös etäisyyttä yleistettyyn valtiotalitarismin kritiikkiin. *Tarkkaiilla ja rangaista*-teoksen ensimmäisessä painoksessa hän oli puhunut vankileirien saaristosta Solženitsynin kunniaksi ja löytänyt idän toisinaajattelun teemasta itselleen rakkaan filosofisen idean järjestäen Brezhnevin vankiovierailun aikana varjovastaa-noon idän toisinaajattelijoiden toisinaajattelun vaateissa Foucault näki todellistuvan poliittisen kiistan, joka ei koske vain poliittisen järjestyksen periaatteita vaan kokonaista elämän hallitsemisen tapaa ja muotoa. Samalla Foucault ja Solženitsyn tarjosivat 70-luvulla ”oppi-isät” entisistä maolaisista ”punaisen fasismin”⁵¹ kritikoiksi kääntyneiden ”uusfilosofien”, joista osa tahtoi nähdä *Gulag*-järjestelmän vaanivan kaikkialla, yleistetylle herruuden kritiikille. Pelastus piili vain yksilöllisessä vetäytymisessä kaikesta valasta; tosin uusfilosofien tapauksessa se tarkoitti vetäytymistä mediaan markkinoimaan itseään. Foucault korosti tärkeyttä analysoida vankileirin asettamaa vallan strategiaa ja totalitarismin ongelmaa, mutta halusi erottautua abstraktista ja yleistetystä totalitarismin kritiikistä, joka hänen mukaansa ei selvittänyt vaan ainoastaan hämärsi vallan kysymystä. Vuoden 1978 luennoilla Foucault näki idän toisinaajattelussa aktualisoituneen tietystä paimenvallasta kieltäytymisen teeman ja vertasi näitä keskiajan kerettiläisiin liikkeisiin. Mutta samalla hän huomautti, että nykyään

kaikki tekevät omaa teoriaansa toisinaajattelusta; sankarilliseen toisinaajattelijan hahmoon substantialisoidun merkityksen hän halusi nyt korvata vastakäytöksen (*contre-conduite*) tai vasta-ohjaamisen käsitteellä, joka ei liity passiiviseen vetäytymiseen vaan aktiiviseen tietyn historiallisen poliittisen elämän ohjaamisen tavan kiistämiseen.⁵² Vuoden 1979 luennoilla Foucault kritisoikin yleistetyksi Solženitsyn-kritiikiksi kutsumaansa yritystä palauttaa kaikki hallitsemisen muodot valtiotalitarismiin ja nähdä esimerkiksi uusliberalismissa valtiollisen kurjajärjestelmän salakavala muoto. Foucault uskoi itse yleisen valtiovobian olevan uusliberalismin keksintö. Juuri natsismin kautta muodostetun yleisen vihollisen kautta uusliberalismi kykeni kääntämään koko massa-yhteiskunnan, yksilöllöisen ihmisen, spektaakkelin, homogenisoidun kulutusyhteiskunnan jne. totaalisen kulttuurikritiikin oman ohjelmansa tueksi. Koko tietty vasemmistolainen kulttuurikritiikki, porvarillisen yhteiskunnan kritiikki, byrokraatin kritiikki ja lopulta natsismin kritiikki kapitalismin historian viimeisenä paljastuksena löytyy myös uusliberalisteilta, mutta nyt suhteessa valtion negatiiviseen teologiaan absoluuttisena pahana. Uusliberalistit argumentoivat, ettei spektaakkelin ja eristettyjen massa-ihmisten natsismi suinkaan ollut kapitalismin historian viimeinen paljastus vaan saksalaisen antiliberaalin vakion vääjäämätön seuraus ja lopullinen paljastuminen. Tämä antiliberaali vakio aiheutti sosiaalisen siteen hajoamisen ja vaati siihen vastaamista valtiolla ja suunnitelmataloudella, mikä johti lopulta totalita-

rismiin. Kaikki taloudelliselle liberalismille vastakkaiset ehdotukset yhteiskunnan eimarkkinamuotoisesta rationalisoinnista tai suunnittelusta sisälsivät nyt tämän antiliberaalin vakion. Kapitalistinen kulttuurikritiikki heilautettiin ympäri ja kaikki se, mistä oli 1800-luvun lopulta asti syytetty markkinataloutta, asetettiin valtion sisäisen omalakisena rationaalisuuden syyksi. Beveridgen hyvinvointiohjelma tai Rooseveltin *New Deal* eivät edustaneet liberaalia sosiaalipoliittikkaa vaan antautumista kansallissosialismille kotona. Keskitysleirit, neuvostoleirit ja hyvinvointivaltion sosiaaliturvakortistot ovat lähes sama asia. Stalin, Hitler, Keynes, Beveridge, Roosevelt – kaikissa piilee sama anti-kristuksen valtiollisen pedon merkki viettelemässä ihmisiä pois markkinoiden pyhän koskemattomuuden kaitselmuksesta valtiolliseen helvettiin. Vulgaarimarxilainen analyysi kapitalismin sisäisestä *a priori*-ristiriidasta kääntyy vulgaariliberalistiseksi argumentiksi valtion sisäisestä *a priori*-ristiriidasta. Kummassakin vihollinen on aina yksi ja samanlainen eikä tarkempia analyysejä hallitsemisen muodoista tarvitse tehdä.

Foucault'n tarkoitus ei ollut ylistää valtiota tai kieltää oikeutta vihata valtiota, kuten hän ilmoitti, vaan huomauttaa, ettei pidä luulla valtion vihaamisen selvittävän modernin vallan keskeisiä ongelmia, kuten arveli se, mitä hän kutsui modernin kriittisen ajattelun "valtiokritiikin inflaatioksi". Valtio ei ole Nietzschen "kylmä hirviö vaan tietyn hallitsemisen tavan korrelaatti."⁵³ Valtiolla ei edes ole koskaan ollut sitä ylihistoriallista yhtenäisyyttä, joka vallan yhdistämisessä valtion ole-

tetaan. Valtion asema poliittisen filosofian mestarimerkityksellistäjänä vastasi Foucault'n mukaan subjektin asemaa modernissa filosofiassa. Foucault'n subjektifilosofian kritiikki ei merkinnyt subjektin ongelmasta luopumista vaan konstitutiivisen universaalien subjektin hypoteesin hylkäämistä. Foucault'n mukaan valtion kysymystä ei pidä ohittaa vaan "tutkia valtion ongelmaa osana hallittavuuden käytäntöjä".⁵⁴

Kattava osa luennoista käsittelee valtion käsitettä uudella ajalla, valtiojärjen oppia ja aikakauden *polizei*-tieteitä valtiollisen hallitsemisen muotona. Tästä näkökulmasta valtio merkitsee hallitsemisen valtiollistamista, ja tämä prosessi määrittä uuden ajan valtiota, kun taas modernia aikaa määrittää valtion ehdottoman auktoriteetin diskvalifointi ja valtion asettuminen hallitsemisen taidon ongelman alaiseksi. Foucault liittää itse valtiovobian hallitsemisen kriisiin, jossa valtio ei enää ole hallitsemisen itsestään selvä subjekti vaan hallitsemisen ongelman objekti. Valtion ongelmasta tulee nyt polttava: missä määrin ja mihin valtiota tarvitaan ja missä määrin ei? Foucault jopa väittää hallitsemisen ongelman mahdollistaneen itse valtion säilymisen. "Jos hallittavuudesta ja hallitsemisen tekniikoista on tullut ainoita poliittisia kysymyksiä – ainoita tiloja poliittisille taisteluille ja vastarinnalle – tämä johtuu siitä, että valtion hallittavuudellistaminen on samaan aikaan se, mikä on mahdollistanut valtion säilymisen. Valtio on mitä se on, kiitos hallittavuudelle, joka on sille samalla kertaa ulkoinen ja sisäinen. Hallitsemisen taktiikat mahdollistavat jatkuvan uu-

mahdollistavat jatkuvan uudelleen määrittämisen sen suhteen, mikä kuuluu valtion kompetenssiin ja mikä ei, julkisen ja yksityisen rajavedon jne. Valtio voidaan ymmärtää ainoastaan sen selviytymisessä ja rajoissa yleisten hallitsemisen taktiikoiden mukaan.⁵⁵ Foucault'n mukaan vallan näkeminen vain kysymyksenä valtiollisen intervention määstä, ei sen tavasta, sulkee kuitenkin silmänsä hallitsemisen strategioiden ja taktiikoiden analyysiltä. Hän syytti Ranskan sosialisteja siitä, etteivät nämä kyenneet ottamaan uusia elämän hallitsemisen poliittisia kysymyksiä ohjelmaansa ja että näiltä puuttui itse hallitsemisen taidon ongelma. He pystyivät vastaamaan uusliberalistiseen elämän hallitsemisen haasteeseen vain vanhoilla puolueopeilla, -teksteillä tai valtiollistamisella pohtimatta hallitsemisen logiikkaa, luonnetta ja rajoja tai uusia elämänmuotojen ja politiikan haasteita. Kun siten sosialistit tulivat valtaan ja alkoivat ajaa osaksi myös uusia elämänpolitiikan kysymyksiä, Foucault oli valmis toimimaan ensi kertaa ”ruhtinaan” neuvonantajana, mutta joutui nopeasti sen hallituksen kanssa riitaan varsinkin suhteessa Puolan solidaarisuusliikkeen tukemiseen. Turhautuneena hän suunnitteli kirjaa sosialistisen puolueihmisen pääkopasta (*La tête des Socialistes*) ja myös eräänlaisia vasemmiston logiikkaa pohivia oikeistolaisten ”think tankien” vasta-asiantuntijaorganisaatioita, jotka pohtisivat kaikkia niitä ongelmia ja epäkohtia, joille sosialistit eivät tehneet mitään, ja antaisi toimenpidesuosituksia erityisesti kulttuurin, kasvatuksen ja tutkimuksen organisoinnin alueilla.

Foucault'ta on usein kriti-

soitu siitä, että hän jättää pois politiikan kysymyksen keskittymen vain hallitsemisen logiikoihin ja vallan teknologioihin, mutta vaikka tämä kritiikki on joissakin suhteissa oikeutettua, on myös muistettava, että Foucault näki poliittisen kysymyksen modernissa koskevan juuri kiistaa erilaisista hallitsemisen tavoista ja tekniikoista. “1800-luvulta lähtien on muodostunut kokonainen sarja erilaisia hallittavuuden rationaliteetteja, jotka kilpailevat, haastavat ja taistelevat toistensa suhteen. Hallitsemisen taito totuuden mukaan, valtion mukaan, taloudellisten toimijoiden mukaan ja vielä yleisemmin hallittajien itsensä mukaan [...] Mitä muuta loppujen lopuksi politiikka on kuin erilaisten hallitsemisen taitojen peliä suhteessa erilaisiin väittelyihin ja kiistoihin koskien hallitsemisen taitoa – tästä syntyy politiikka.”⁵⁶

HALLITTAVA YHTEISKUNTA

Foucault'n mukaan valtiota keskeisempi käsite modernin poliittisen hallitsemisen ymmärtämisessä on ollut yhteiskunnan ja etenkin kansalaisyhteiskunnan käsite ja sen toiminta poliittisen hallitsemisen kohteena ja viitteenä. Valtio on heikko peto, jonka säilymisen kansalaisyhteiskunta, hallittavuuden mahdollistama yhteiskunta, on mahdollistanut. Koko modernia poliittista ajattelua on määrittänyt valtion ja (kansalais)yhteiskunnan vastakkainasettelu sekä kysymys kansalaisyhteiskunnan ja valtion suhteista. 1800-luvun saksalaisessa ajattelussa kansalaisyhteiskunnan ajattelu sitoutui lähes aina sen valtiota tukevaan muotoon. Valtio ilmaantui

yhtenä yhteiskunnan ulottuvuutena, kuten Jung Stillingillä, tai sen kehityksen viimeisenä muotona, kuten C. D. H. Bensenillä, tai eräänä yhteiskunnan tyyppinä erilaisten yhteiskuntien joukossa, kuten August Ludwig von Schlözerillä. Unohtaa ei pidä tietenkään Hegelin siveellistä valtiota eräänlaisena kansalaisyhteiskunnan ylittävänä eettisenä tietoisuutena.⁵⁷ Englantilaisilla valtio taas ei koskaan asettunut suureksi ongelmaksi ja kysymys esitettiin aina suoremmin puhtaasti kansalaisyhteiskunnan hallitsemisen termeillä. Ongelmana oli enemminkin se miten, millä lailla ja miksi hallita, jos kansalaisyhteiskunta on jo kokonaisuudessaan annettu oletetun spontaanin vallan ilmaus? Ranskassa taas kysymys kansalaisyhteiskunnasta asetui suhteessa kolmannen säädyn poliittiseen ongelmaan ja tämän historialliseen dialektiikkaan. Se, mikä yhdisti 1800-luvun saksalaisia filosofeja, englantilaisia poliitikkoja ja ranskalaisia historioitsijoita, oli kuitenkin aina sama kansalaisyhteiskunnan ongelma.

Foucault'n mukaan yhteiskuntaa ja valtiota ei voi kuitenkaan sen enempää erottaa kuin täysin yhdistää toisiinsa. Ne kehittyvät hallitsemisen pelin kahtena toisiinsa liittyvänä ulottuvuutena. Yhteiskunta on uusi todellisuuden ymmärtämisen tapa yhteydessä historiallisiin konkreettisiin ilmiöihin ja ilmaantuu 1700-luvulla valtion välttämättömänä korrelaattina. Se ei ole jotakin valtiota edeltävää luonnollisesti annettua, muttei se ei ole myöskään valtion tuottama, se ei ole valtiolle alisteinen tai siitä erillinen todellisuus. Yhteiskunnan käsite muodostuu valtion rin-

nalle sisältäen alusta asti valtiollisen vastarinnan elementtejä ja jopa eskatologisia toiveita valtion lopullisesta lopusta. Mutta samalla yhteiskunnan käsite on myös se, josta tulee tapa rationalisoida ja arvioida poliittista hallitsemista. Se on uusi suhteiden kenttä, jonka kanssa valtion on painittava, joka valtion on tiedettävä ja huomioitava ja jonka omia prosesseja valtion on kunnioitettava pyrki-mällä niiden säätelyyn vähemmällä suoralla puuttumisella. Se merkitsee suurta muuta-tiota hallitsemisessa, siirtymistä pois vain valtiolle kuu-liaisten alamaisten kokoelman tuntevasta poliisitieteistä. Se on valtiojärjen vastarinnan sija ja samalla sen hallitsemisen taidon uusi modifikaatio, uuden hallittavuuden keskeinen käsite.

Yhteiskunta ei ole kuitenkaan vain käytännöllistä toimintaa ohjaavan tiedon (*savoir*) tai hallitsemiselle alisteisen tiedon sija vaan myös uuden tieteellisen tiedon (*connaissance*) teema, jossa asetuu vaatimus yhteiskuntaa koskevan tiedon tieteellisestä rationaalisuudesta ja evidenssistä. Tämä uusi tieto yhteiskunnasta ei ole vain tietoa valtion resurssista ja laskentaa sen voimista vaan tietoa ihmisten toimintaa ohjaavista prosesseista ja yhteyksistä, poliittisen taloustieteen tietoa tuotannon ja kulutuksen suhteista ja yhteiskuntatieteiden tietoa yhteiskunnallisista prosesseista. Tämä tieto on ehdottoman välttämätöntä hallitsemiselle vapauttaen sen vanhoista intressien ennakoluuloista ja osoittaen sille asioiden varsinaiset yhteydet. Mutta se voi myös kehittyä varsinaisen hallitsemisen ulkopuolella ja luoda oman autonomiansa, oman hallit-

semisen diskurssista vapaan tieteellisen diskurssin. Tämä tieto ei ole enää suoraan alisteinen hallitsemiselle kun taas hallitseminen tarvitsee nyt tätä tietoa. Syntyy uusi erityinen side tiedon ja vallan välille, tiedon, joka vaatii puhdasta teoriaa, ja vallan, jonka olisi mallinnettava itsensä tämän tiedon kautta.⁵⁸

Foucault'n mukaan kansalaisyhteiskunnan käsitteessä hallitsemisen kannalta keskeistä oli kolme seikkaa: 1) sen kyky avata suhteiden tila, joka ei olut pelkästään juridinen tai taloudellinen; 2) sen kyky artikuloida sosiaalisen sirteen synty historiaan, joka ei ollut vain juridisen logiikan yksisuuntainen kehitys, mutta ei myöskään luonnontilan degeneraatio tai ylittäminen vaan joka muodosti itsessään sosiaalisen kudoksen muotoutumisen ja hallitsemisen tapojen muutoksen historian; ja 3) se teki mahdolliseksi asettaa sisäisen, kompleksisen ja organisaation suhteen sosiaalisen sirteen ja auktoriteetin suhteen hallitsemisen kysymyksessä.⁵⁹ 1700-luvun lopussa ilmaantunut yhteiskunnan kysymys ei asettunut enää 1600-luvun ongelmana siitä, miten ajatella yhteiskunnan alkuperä uudelleen juridisena muotona, joka rajoittaisi etukäteen vallan käyttöä. Kansalaisyhteiskunta oli nyt aina jo olemassa omine vallan ilmiöineen, ja kyse on tämän vallan säännöllistämisestä ja rajoittamisesta tuon yhteiskunnan sisällä.

Kun Foucault oli 1976 pohjittanut juuri kansakunnan ja yhteiskunnan käsitteen syntyä Ranskan 1800-luvun historioitsijoilla, hän lopetti vuoden 1979 luennot anglosaksisen kansalaisyhteiskunnan käsitteen alustavan genealogian miettimiseen. Kansalaisyhteiskunta ei ole niin-

kään filosofinen idea, se ei ole myöskään vain kansa ja tämän suhteet vaan korrelatiivi hallitsemisen teknologialle, jossa juridinen järjestys ja tuotannon ja vaihdon taloudelliset prosessit yhdistetään uudessa hallitsemisen taidossa. Juuri *homo economicus* ja kansalaisyhteiskunta muodostaa uuden liberaalin hallitsemisen keskeiset käsitteet. Tu-keutuen varsinkin Ferguso-nin klassiseen esitykseen kansalaisyhteiskunnan historia-sta Foucault määrittä kansalaisyhteiskunnan käsitteen muodostavan uuden hallittavuuden kentän, jonka kautta on mahdollista yhdistää klas-sisen *homo economicuksen* taloudellinen rationaliteetti ja *homo juriduksen* legaalin rationaalisuus. Liberaalille juridiselle järjelle vapauden tu-kahduttaminen on vallan väärinkäyttöä, taloudelliselle jär-jelle taas huonoa hallitsemista. Jälkimmäisessä vapauden käsite ei ole vain suvereenin väärinkäyttöksiä vastaan ase-tettava oikeus vaan siitä tulee keskeinen käsite uuden hallitsemisen taidon määrittä-misessä, jossa vapauden ongelma asettuu hallitsemisen pelin sisään. Juuri kansalaisyhteiskunta tulee vastaamaan siihen kriisiin, mikä englantilaisessa ajattelussa oli muodostunut intressinsä luovuttavan oikeussubjektin ja omaa intressiään ajavan taloussubjektin välille.

Toisaalta Foucault'n analyyysiä jatkaen voisimme huomata, että kansalaisyhteiskunnan hallittavuudelle perustava hallitsemisen taito on ajautunut uuteen kriisiin globalisaatioidiskurssin avatessa yhä vahvemmin uuden hallittavuuden ongelmakentän. Hallitsemisen ongelmassa valtio/kansalaisyhteiskunta-diskurssi on korvautumassa valtio/glo-

baalisaatio- tai globaali maailma/paikallinen yhteisö -diskursseilla. Kiinnostavasti Foucault-lainen tutkimushanke olisikin eräänlainen globalisaatioidiskurssin genealogia, jossa globalisaatiota ei tarkasteltaisi vain itseohjautuvana annettuna evolutiivisena prosessina vaan uuden hallittavuuden kentän ongelman ilmaantumisenä. Mitä uusia hallitsemisen kenttiä globalisaatio on tuonut, ja miten se on haastanut vanhat hallitsemisen diskurssit ja mitä uusia poliittisia muotoja se on mahdollistanut?

HALLITSEMISEN FILOSOFIS- HISTORIALLINEN REFLEKTIO

Vaikka Foucault etsi hallitsemisen kautta uutta näkökulmaa vallankäytön kysymykselle, hän ei kuitenkaan pyrkinyt tässäkin tekemään universaalia teoriaa vallasta. Kyse oli historiallisesti motivoituneesta yrityksestä käsitteellistää mikropolitikkaa yleisemmällä makrotasolla tiettyä vallankäytön reflektion muotoa, jonka hän erotti esim. sodan, suvereniteetin ja lain kautta asetetuista vallankäytön reflektoinnin muodoista. Hallitsemisessa ei ole kyse vallan yleisestä ontologiasta vaan Foucault'n historiallisen olemassaolon aktuaalisen ontologian filosofiasta nousevasta ja historiallisesti motivoituneesta näkökulmasta vallankäytön ohjaamisen rationalisaation kysymykseen ja kyseenalaistamiseen. Foucault ilmoittikin, ettei hän pyrkinyt hallittavuuden historiassa tekemään konkreettista historiaa, sen enempiä kuin sosiologiaa tai taloustiedettä, vaan "totuuden politiikkaa" eli poliittista filosofiaa, "kos-

ka en näe juuri muita määritelmiä filosofialle kuin tämän."⁶⁰ Foucault'n kysymyksenasettelun poliittis-filosofista luonnetta yhteiskuntatieteellisen hallitsemisen lumouksen haihtumisen jälkeen on sittemmin korostanut mm. Foucault'n liberalismi-luontoihin omalla tutkimuksellaan utooppisesta kapitalismista keskeisesti vaikuttanut Pierre Rosanvallon.⁶¹ Sen sijaan varsinkin anglosaksisissa Foucault-sovellutuksissa, jotka sivuuttavat saksalaisen filosofian vahvan vaikutuksen Foucault'n kysymyksiin ymmärtäen aktuaalisuuden ontologian anglosaksisen perinteen empiiris-onttisessa kehikossa, on ollut pyrkimys universalisoida Foucault'n historiallista kokemusta koskevat käsitteet empiiristä moninaisuutta koskeviksi yhteiskuntatutkimuksen yleisiksi metodologioiksi. Tämä on ollut helppo yhdistää yhteiskuntatieteiden metodifetisismiin, jossa kysymyksen tien, metodin, ongelma korvataan soveltamalla itsessään kyseenalaistamatonta ja kaikkialle sovellettavissa olevaa metodologista *a priori*-kehikkoa. Foucault'n kartesiolaisen filosofian metodijattelun kritiikki koski metodin historiallisesta kokemuksesta erotettua välineellistä roolia, ja omassa kysymyksenasettelussaan se pyrki rakentamaan historiallisen käsitteellistämisen skeemat itse historiallisesta kokemuksesta lähtien, missä tutkimuksen polku koostuu historiallisen kokemuksen käsitteellistämisen ja käsitteellistämisen historiallisuuden yhteispeleistä. Foucault korjasi käsitteellistykseen aina pohtimansa aktuaalisen ongelman ja sen historiallisen analyysin kautta. Tämän kautta on myös mahdollista kriittisesti kyseen-

alaistaa Foucault'n omia käsitteellistyskiä sekä suhteuttaa niitä muihin historiallisiin kokemuksesta filosofisesti pohjittuneiden ajattelijoiden töihin.

Lähestymistapa poikkeaa joksikin anglosaksisen *gouvernement*-koulukunnan ohjelmasta, joka syntyi 1979 englanniksi julkaistun Foucault'n 1.2.1978 pitämän "governmentality"-luennon ja sekä muiden Foucault'n aiheita sivuavien artikkelien ja haastattelujen pohjalta. Tässä anglosaksinen kriittinen tutkimus pyrki pääsemään teoreettisesta vallan kriitistä sosiaalisen vallan konkreettiseen tutkimukseen, ja seurauksena muodostui vähitellen hallinnan analytiikan tutkimusohjelma omine käsitteineen ja metodologioineen. Ohjelma on synnyttänyt mielenkiintoisia tutkimuksia erityisesti sosiaalisen hallinnan ja itsen hallinnan erilaisista yhteiskunnallisista ohjelmista ja tekniikoista, mutta juuri sen empiiris-yhteiskunnallinen lähestymistapa on sulkenut lähes kokonaan pois Foucault'n filosofis-poliittisen kysymyksenasettelun. Suomessa hallinnan analytiikalla on ollut vahva vaikutus siihen, miten Foucault'n hallitsemisen teemaa on käsitetty yhteiskuntatieteissä. Foucault'n tuotantoon hyvin perehtyneen Ilpo Helenin mukaan poliittisen filosofian "foucaultismit" ovat vääntäneet Foucault'n perinnön lähes tunnistamattomiksi ja "tähän pulmaan ovat [...] auttaneet hallinnan analytiikan tutkijoiden tarkat erittelyt Foucault'n teksteistä samoin kuin hänen käsitteidensä kehittyneinä konkreettisine historiallisen tutkimuksen kysymyksinä."⁶² Helén kuitenkin kritisoi hallinnan analytiikoita siitä, etteivät nämä kykene artikuloimaan hallitsemisen poliiti-

tista kysymystä tai vapauksien käytön ja yhteiskunnallisen hallitsemisen kiistanlaista dynamiikkaa. Samoin hän näkee näiden olevan kiinni “sosiaalivaltion monoliitti” -ajattelussa, jonka kautta he ottavat annettuna hallitsemisen nykyisen diskurssin esittämän ajatuksen liberaalin sosiaalisen nimissä hallitsevan hyvinvointivaltion yhdenmukais-tavasta totaalisuudesta suhteessa uusliberaalin, markkinoiden kautta hallitsevan liberalismin pluraalisuuteen. Voisiko tämä kuitenkin joutua heidän metodologisesta näkökulmastaan, jossa Foucault’n historiallis-filosofinen kysymyksenasettelu suljetaan pois ja yritetään korvata tekeillä tämän historiallisesti motivoituneista käsitteistä sosiaalisen vallan tutkimuksen valmiita metodeja. Foucault’n keskeinen ongelma, historian ja filosofian yhdistäminen, ohitetaan helposti eräänlaisella yleistetyin kontingenssiuden ontologialla, jossa kysymys länsimaisen poliittisen järjen historiallisista muodoista, ehdoista ja rajoista hajoaa moninaisia ja vaihtelevia hallinnan järjen mielenliikkeitä raportoivaksi kuvailevaksi psykologiaksi.⁶⁵ Hallinnan analytiikka ei kuitenkaan esitä itseään kuvailevana empirisminä tai perinteisenä sosiaalimai aatehistoriana vaan genealogisen kritiikin ohjelmana. Kantilaisen kritiikin näkökulmasta se sortuu kuitenkin helposti joko *a priori* dogmatismiin tai *a posteriori* empirismin kautta muodostuvaan normalisoivaan kehään. Edellisestä on kyse silloin, kun se ilmoittaa pyrkivänsä osoittamaan hallinnan muotojen yhtäläisen kontingenttiuden, mikä on kuitenkin jo samalla *a priori* asettama ontologinen näkökulma maailmas-

ta. Jälkimmäisestä kun annetut empirisen hallitsemisen tavat uhkaavat saada eräänlaisen empiris-transsendentaalisen ontologisen kahdentuman normalisoivan muodon, jonka Foucault’n vapauden idean transsendentaali historisismi halusi juuri kyseenalaiseksi. Hallinnan analytiikan genealogisia ohjelmia lukiessa mieleen tulevatkin erään saksalaisen moraalin genealogian sanat: “Nämä englantilaiset psykologit [...] ovat meille melkoinen arvoitus [...] – mitä he oikeastaan tahtovat? [...] Mutta varmaa on valitettavasti, että heistä puuttuu itse historian henki, että juuri kaikki historian hyvät henget ovat jättäneet heidät pulaan!”⁶⁴ Historiallisen järjen kyseenlaistaminen on korvattu pseudo-kaitsemuksellisella kertomuksella anglosaksisesta “kehittyneestä liberalismista” universaalien hallitsemisen itse-reflektiivisen järjen edistykseksi itsensä julistaneen historian filosofian myrskyä vastaan tai Nietzschen genealogisen kotkan tapaan syöksyisi tähdistä pölvien kimppeun. Koska lentoperspektiivit on kielletty, jää jäljelle sammakkoperspektiivin ihailu brittiläisen imperiumin aina tuhkasta nousevaa Feeniks-lintua kohtaan historian järjen kohtalon kulkiesä nyt välttämättä Tony Blairin kolmatta tietä. Samalla Foucault’n vapauden määrittelemättömän idean työstämisen etiikka, jonka tämä näki “poliittisesti välttämättömänä [...] vastarintana poliittiselle vallalle”,⁶⁵ muuttuu hallinnan määritetyn idean toimeenpanon jatkuvaksi velvoitteek-

si moraalisten voimien sisäistämisenä. “Hallinnan analytiikka ei ole hallitsemisen ylittävän puhtaan vapauden palveluksessa, ei edes herruuden yleisen vastustamisen palveluksessa [huolimatta joistakin Foucault’n kommenteista], vaan niiden moraalisten voimien, jotka lisäävät kykymme itsemme hallintaan.”⁶⁶ Moralistisen politiikan paluu on jakanut myös ranskalaisia Foucault’n seuraajia. Varsinkin Foucault’n aikaisemman assistentin François Ewaldin kannanotot riskien positiivisesta luonteesta ja liiallisen turvan demoralisoivasta vaikutuksesta ovat kohdanneet kritiikkiä muiden Foucault’n seuraajien taholta.

Foucault’n oma hallitsemisen kysymys tosin eroaa myös nykyään hänen käsitteitään uusien politiikan muotojen ja filosofisten analyysien suuntaan kehittäneistä italialaisista ajattelijoina, joiden piiristä on kehittynyt Foucault’n kaipaama uutta poliittista kuvittelukykyä ja jotka ovat liittäneet Foucault’n teemat vahvemmin sekä filosofisen, taloudellisen että poliittisen analyysin ja toiminnan kenttään. Foucault totesikin luennoilla valtiojärjen käsitteen luoneiden italialaisten olevan aina politiikan ajattelussa muita edellä, vaikka ongelmana on kenties juuri näiden liiallinen kiinni jääminen keksimäänsä valtion käsitteeseen. Tämä on tosin ymmärrettävää Italian fasismin valossa, joka oli natsismia enemmän juuri valtioideologia, tai kuten Mussolini ilmoitti: “Tutto nello Stato, niente al di fuori dello Stato, nulla contro lo Stato.” Italiasa “effeto Foucault” yhdisti-kin jo 70-luvulla vallan mikrofyysikan ajatuksen autonomia-teoreetikoiden pyrkimykseen politisoida arki- ja työelämän

konkreettiset muodot.⁶⁷ Osaksi liikkeen perintöä on nyt vuorostaan kansainväliseksi makropoliittiseksi menestykseksi noussut Michel Hardtin ja Antonio Negrin *Empire*, joka tarjoaa eräänlaisen vastaohjelman niin Fukuyaman kuin Huntingtoninkin uusille globaalin hallitsemisen ohjelmille. Vaikka Foucault puhui vastatarinnan ja vastakäytöksen tarpeesta, ei hän koskaan raken-
 tantanut kokonaisvaltaista normatiivista poliittista ohjelmaa. Hardt ja Negri taas pyrkivät kääntämään kysymyksen modernin liikkuvan *multituden* hallitsemisen tavoista yleistetyin vastarinnan vapauden positiiviseksi poliittiseksi ohjelmaksi, jossa *multituden* tuottavat virrat halutaan vapauttaa kontrolleista sen oman organisoitumisen nimissä. Kirjan menestys on seurausta uuden maailmanjärjestyksen ehdottomien imperatiivien luomasta kasvavasta poliittisesta voimattomuuden tunteesta, jonka kirja haluaa korvata positiivisella luovan voiman vastarinnan teorialla väittäen toisenlaisen maailman olevan mahdollinen. Samalla se kääntää ovelasti reaganilaisen Tähtien sodan retoriikan imperiumia vastaan taistelevista vapauden voimista nyt vapauden taisteluksi uusliberalistista imperiumia vastaan. Samoin uusliberalistien korostama ihmispääoman merkitys taloudellisen kasvun ja innovatiivisuuden lähteenä käänetään nyt tuon ihmispääoman luovan tuotannon vapauttamiseksi kapitalistisesta riistosta uuden globaalin demokraattisen konstituution nimissä. Lukijan on tosin vaikea joskus erottaa, miten luovan talouden demokraattinen ultrakommunismi-utopia eroaa ultraliberaalista globaalin talouden toittamasta demo-

kraattisesta utopiasta, tai sen kritisoima, kapitalismia tukeva moninainen *empire* sen affirmoimasta *multitudesta*... Kirjassa on mielenkiintoisia analyysejä, mutta sen yleinen valtakriittinen ohjelma tahtoo palautua juuri sellaiseen kapitalismin logiikkaan palaute-
 tun vallan yleistetyin vastarinnan teoriaan, josta Foucault halusi vallan analyysissä päästää eroon.⁶⁸ Tämä ohjelma määrittää Negrin ja Hardtin tapaa käyttää ”luovasti” Foucault’n käsitteitä, jotka muuttuvat heilillä helposti performatiivis-prosessuaalisiksi vähän kaikkeen ja ei-mihinkään varsinaisesti viittaaviksi. Foucault’n erotte-
 lut hallitsemisen muotojen ja vallan tekniikoiden välillä palautuvat yleiseen ja abstraktiin vastakohtaan ajallisesti, tilallisesti ja sosiaalisesti rajatoman mutta kuitenkin transendenttia suvereniteettia edustavan Empiren ja vielä ilman ääntä mutta jo kaiken tuotannon lähteenä olevan immanentin *multituden* välillä. Jälkimmäistä kutsutaan performatiivisesti esiin uutena globaalina ”kolmantena säätyinä”, jonka tällä kertaa pitäisi, toisin kuin porvariston kolmannen säädyn tai Marxin teollisuusproletariaatin, olla aidosti singulaaris-universaali konstitutiivinen demokraattinen voima. Foucault’n vapauden idean määrittelemätön työ kääntyy työn (tai työstä) vapauttamisen määritetyksi ohjelmaksi, joka yhtyy jo oletettuun globaalin kapitalismin omaan kehitykseen. Foucault näki talouden ongelman keskeiseksi biovallan toimintakentäksi, mutta ei halunnut johtaa vallan toimintaa mistään historiallisesta ylisubjektista, ja biovalta ei sinänsä palautunut kapitalismin logiikkaan, vaikka olikin ”epäilemättä välttämätön osa-

tekijä kapitalismin kehityksessä”⁶⁹ sen historiallis-materiaalisena mahdollisuusehtona. Kapitalismi ei kuitenkaan keksinyt biovaltaa eikä ole sen ainoa ilmentymä kuten sosialistiset biovallan muodot selvästi osoittavat. Hardt ja Negri taas kritisoivat Foucault’ta siitä, ettei tämä tehnyt kapitalismista biovallan subjektia.⁷⁰ Tosin Hardtille ja Negrille postmoderni kapitalismi on juuri subjektitonta kapitalismia ilman perustaa ja keskustaa, mutta samalla se on edelleen nimi taloudellisen vallan subjektille ilman subjektia, jonka kautta tuottava biopoliittinen pluraalius voidaan asettaa suvereenia biovaltaa vastaan Foucault’n käsitteiden vastaisesti. Tosin nykyglobalisaation tilassa Negrin ja Hardtin yksinkertaisempi analyysi voi näyttää osaltaan jopa ajankoh-
 taisemmalta kuin Foucault’n monitahoisempi ajattelu.

Negrin epäpoliittisuudesta syyttämä perhetuttu Giorgio Agamben taas on käynyt ystävänä kanssa pitkään kiistaa tämän konstitutiivisen voiman ajattelusta ja pyrkinyt myös kehittämään filosofisesti biovallan käsitettä Foucault’ta selkeämmin. Tämä filosofinen tarkennus on kuitenkin tarkoittanut biovallan kysymyksen palauttamisesta ontologisen eron ajatteluun suhteessa ihmisen kielelliseen olemiseen kautta avautuvaan voimattomuuteen ja voimalisuuteen. Tämä filosofinen ohjelma (ontologisen eron ajattelu poliittisen eron kautta) on taas määrittänyt Agambenin tapaa käyttää Foucault’n käsitteitä. Niinpä hallitsemisen ongelma avautuu Agambenille lähinnä juridisen ja ei-juridisen eron ongelmana, ja suvereeni ilmaantuu näiden välityksen tuomittavana rakenteena. Jos biovalta ei

ole suvereenia valtaa, on sillä ainakin oltava suvereniteetin rakenne, ja ainoastaan tuosta rakenteesta eroon pääsemällä voidaan biovalta jättää taakse. Agamben onkin keskittänyt kritisoimaan teologisen tai suvereenin vallan jäänteitä benjaminilaisen postmessiaanisen täysin maallistetun ihmiskunnan oman ja vailla historiallista kohtaloa olevan historian lopun täysin loppuun ajattelemisen nimissä. Foucault'lle taas postmessiaaninen maailma oli lähtökohta hallittavuuden itsenäisen ongelman ilmaantumiseksi, ja teologisen ja valtiollisen "historian loppu" eräällä tavalla elämän hallittavuuden itsenäisen ongelman varsinainen alku. Jos italialaisten ansiona on ollut problematisoida uudesta työstä (Negri) ja laki (Agamben), teemat, jotka monet foucault'laiset ovat sulkenet pois biovallan kontekstissa, on heidän ongelmanaan ollut samalla palauttaa liiaksi tuon vallan analyysi taas työn riiston (Negri) tai lain juridis-filosofisen (Agamben) logiikan analyysiin.

Jos haluaisimme nähdä ajattelijan, jonka teemat ja lähestymistapa olivat kaikissa eroisinaan lähimpänä Foucault'n kysymyksiä historiallisesta kokemuksesta ja historiallisen järjen rationalisaatioiden muodoista, se olisi tietenkin Max Weber ja tämän historiallisen kokemuksen tiede (*Erfahrungswissenschaften*). Kummatkin pyrkivät omalla tavallaan problematisoimaan Hegelin kuuluisan lausuman "Was vernünftig ist, das ist wirklich; und was wirklich ist, das ist vernünftig" – kysymyksenä aktuaalisen järjen historiallisista muodoista. Kummatkin olivat tässä osaksi inspiroituneita Nietzscheen genealogisesta sekä Marxin

konkreettisesta Hegel-kritiikistä. Kummatkin pyrkivät myös välttämään naiivia idealismi/materialismi-vastakkainasettelua. Foucault oli kiinnostunut juuri niistä rationalisaation historiallisista muodoista, jotka ohjaavat ajattelevan historiallisen eläimen toimintaa ja tämän historiallista vapauden käyttämistä, ja Weber kirjoitti, kuinka "rationaalisuudella intellektuaalis-teoreettisen tai käytännöllis-eettisen loogisen ja teleologisen johdonmukaisuuden mielessä on aina ollut valtaa ihmisen ylitse, kun- ka tahansa rajoitettua ja epä- vakaata tämä onkaan ollut muiden historiallisen elämän voimien edessä.⁷¹ Foucault'n ja Weberin näkökulmia on toki vertailtu mutta yritetty myös erottaa sillä perustella, että Weber olisi kuvannut yksioikoisempaa rationalisaatio- prosessia, vaikka Weber itse huomautti, että "rationalismi on historiallinen käsite, joka kattaa kokonaisen maailman erilaisia asioita."⁷² Samalla kummatkin etsivät samoista kohteista tiettyjä modernin rationalisaation muotoja, ja myös Foucault antoi luostari- laitokselle keskeisen sijan hallitsemisen genealogiassaan. Teemoiltaan vuoden 1978-79 luennot ovatkin hyvin lähellä Weberin *Wirtschaft und Gesellschaft* -teokseen koottuja kirjoituksia, vaikka Foucault'n käsittely poikkeaa huomatta- vasti Weberin luennasta. Kuitenkin Foucault'n hallitsemisen kysymyksellä takaa ajama näkökulma elämän ohjauksen ohjaamisesta on lähes sama kuin se, mitä Weber tavoitteli elämänohjaamisen ohjaamisen (*die Führung der Lebensführung*), elämänjärjes- tyksen (*Lebensordnungen*) ja metodisen elämänohjaamisen (*methodische Lebensführung*) käsitteillään.

Vaikka Foucault ei suhteuta omaa ajatteluaan Weberin näkökulmaan, on Weber vahvasti luennoilla läsnä. Foucault'n mukaan Freiburgin koulun uusliberalistit ja Frankfurtin koulun kulttuuri- kriitikot ottivat kummatkin traumaattisen natsikokemuksen lähtökohdakseen ja perivät Weberiltä saman historiallisen kapitalismin rationaali- suuden irrationalisuuden ongelman ajattelun, vaikka läh- tivät kehittämään sitä täysin eri suuntiin. Horkheimerin oppilaat etsivät historiallisen kapita- lismien sosiaalisen irratio- naalisuuden ylittämistä uu- desta kulttuurisesta järjestä ja Euckenin oppilaat uudesta puhdistetusta taloudellista jär- jestä. Foucault huomautti, että lopulta Frankfurtin koulun vii- meiset oppilaat kohtasivat bar- rikadeilla Freiburgin koulusta inspiroituneen uuden hallit- semisen poliisin. Kenties näin on käymässä myös Foucault'n elämän hallitsemisen muoto- jen kysymykselle, jossa lop- pulta Negrin yleistetyn vasta- rinnan oppilaat kohtaaavat glo- balisaation barrikadeilla ang- losaksisesta "foucaultismista" inspiroituneen yleistetyn li- beraalin hallitsemisen poliisin.

Markku Koivusalo

viitteet

1. Ks. Groteski valta. *Tiede ja edistys* 2/04. Tuossa artikkelissa esittelen Foucault'n vuoden 1975 luentoja epänor- maaliudesta, tässä taas vuoden 1978 ja 1979 luentoja hallitsemisesta.
2. Turvallisuus, alue ja väestö -luennot on pidetty 1978 tam- mikuusta marraskuuhun ja biopolitiikan syntymä luen- not 1979 tammikuusta mar- raskuuhun.
3. Foucault puolusti kyllä Baa-

der–Meinhof-ryhmän asian-ajan turvapaikkaoikeutta Ranskassa mutta tuomitsi ankarasti ”terrorin ja veren [...] Baaderin ja tämän jengin”. Ks. Eribon 1994. Saksassa vieraillessaan hän oli innostuneempi siellä kukkivista erilaisista elämänmuotojen vaihtoehtoliikkeistä. Foucault, jota Ranskassa kritisoitiin vasemmistoterrorismin tuomitsemisesta, joutui Saksassa antiterroristisen poliisin pidättämäksi, koska joku oli kuullut tuon ranskalaisen intellektuellin puhuvan aamiaispöydässä kiivaasti Meinhofia käsittelevästä kirjasta.

4. NB, 235.
5. Augustinus: *Usko, toivo, rakkaus*. Kirjapaja 2004, 108.
6. Foucault: *Les Mots et les Choses*. Gallimard 1966, 384.
7. Foucault: *Archaeology of Knowledge*. Tavistock Publications, 1972, 17.
8. Ks. myös Rieter & Schmolz: *The Ideas of German Ordoliberalism 1938–45. The European Journal of Economic Thought*. 1:autumn 1993.
9. Ks. esimerkiksi pastori Ruokasen EVA:lle tekemä saama Suomen menestyksen eväistä, joka varoittaa Suomea uhkaavasta katastrofista, jos se ei välittömästi romuta koko vanhaa järjestelmää ja aloita päiväkodeista asti uutta ideologista indoktrinaatiota kilpailuyhteiskuntaan. Talvisodan solidaarisuus, joka toimi aikoinaan hyvinvointivaltion yhteiskunnan rakentamisen oikeutuksena, ilmaantuu nyt puhtaasti myyttis-kansallisen symbolina, jonka tarkoitus on muistuttaa kansaa uhrautumisen arvokkuudesta. Parlamentarismien kritiikki yhtyy vahvojen johtajien ja yhteinäisen maailmankuvan kaipuuseen ja avoimen anti-liberaaliin, lähinnä stalinistista tuotannon uudelleen organisointia ja kansallissosialistista nationalista retoriikkaa muistuttavaan ohjelmaan, jossa totalitaarisen retoriikan tragedia yhteiskunnasta puolue-eliitin johtamana suurena tuotantotehtaan toistetaan eräänlaisena postmodernina

farssina liikkeenjohdon fraasin määrittämässä globaalin poikkeustilan pudotuspelissä olemassaolon taisteluun selkää seinää vasten käyvästä osakeyhtiöstä Suomesta. Suomalainen nainen taistelee poikien syrjäytymistä vastaan muistaen Ihantalan torjuntavoittoa, luovuus syntyy pakosta, työ vapauttaa jne. Ks. Ruokanen: Suomen menestyksen eväät. EVA. Yliopistopaino 2004.

10. Lippman Walter: *The Good Society*. Little, Brown and Company (1937) 1950, 186.
11. NB, 137.
12. Argumenttia on hieman yksinkertaistettu. Ks. Schumpeter: *Capitalism, Socialism and Democracy*. Harper Perennial 1950, 424.
13. Foucault: *Geschichte der Gouvernementalität 1 & 2*. Frankfurt am Main. Suhrkamp 2004.
14. Foucault ei luennoilla viittaa Schmittiin, kuten hänellä ei ollut tapana viitata ajattelijoihin, joita hän käytti hyväkseen. Muistiinpanoissaan hän kuitenkin pohti Schmittin käsitystä politiikasta. Foucault'n työtoverina tuolloin toiminut Pasquale Pasquino oli aikaisemmin tutkinut juuri Schmittin konstituuioajattelua.
15. *Il faut défendre la société*. Gallimard 1997, 24.
16. NB, 38.
17. NB, 38.
18. Foucault käytti biopolitiikan käsitettä sosiaalilääketieteen historiaa koskevilla luennoillaan kuvamaan sitä, kuinka somaattinen ruumis nousi keskeiseksi yleisissä poliittisissa yhteiskunnan järjestämisen strategioissa ja miten lääketieteet yhtyivät yleiseen biopolitiiseen tuottavan ruumiin hallinnoimiseen. Ks. Foucault: *Dits et écrits* (DE), III, 210.
19. Une prise de pouvoir sur L'homme en tant qu'être-vivant. *Il faut défendre la société*. Gallimard 1997, 213.
20. Schumpeter tarkoitti talousanalyysin historialla ihmisten historiallisia intellektuaalisia yrityksiä ymmärtää taloudellisia ilmiöitä tai talousajattelun

analyttisiä ja tieteellisiä aspekteja, olettaen, että tieteen ymmärretään koskevan laajasti tietoisien parantamisen kohteena olevaa järjestelmällistä tietoa. Ks. Schumpeter: *History of Economic Analysis*. Routledge 1997, 7.

21. Michel Sennellartin mukaan *gouvernement*-sana viittaa valtion tai poliittisen järjestäytymisen konstituution yleisessä merkityksessä kuin pelkästään perustuslaillisenä valtiomuotona. Näin kyse on siitä, miten Platon kutsui *politeiksi*, siis poliittisen yhteisön elämäntavan järjestykseksi. Toiseksi se viittaa julkisen vallan instituution, joko laajassa merkityksessä synonyyminä julkiselle auktoriteetille tai suppeammassa mielessä toimeenpanevan vallan mielessä. Jälkimmäinen käytö on Sennellartin mukaan peräisin vasta Rousseau'ltä. Kolmanneksi sillä tarkoitetaan hyvin yleisesti julkisten asioiden ohjausta ja hoitoa. Sennellart: *Gouvernement*. Teoksessa *Dictionnaire de philosophie politique*. PUF 2003.
22. Tätä ennen termillä saattoi arki kielessä olla hyvin materiaalis-konkreettinen merkitys, joko tilallista tietyn reitin kulkeamisen mielessä, jossa se tarkoitti tietyn reitin seuraamista. Sillä oli myös elannon hankkimiseen liittyvä merkitys, jossa kyse oli viljan tai ravinnon hankkimisesta, ja liiaksi hallittava nainen söi liikaa ollen vaikeasti elätettävä. Vielä vahvempi oli kuitenkin termin viittaus moraalisena järjestykseen. Hallitseminen (*gouverner*) merkitsi tietyllä tavalla toimista erityisesti moraalisen henkissä mielessä ja ennen kaikkea sielun hallitsemista. Kuten lääketiede hallitsi sairauksia asettaen tietyn ruumiillisen hoito-ohjelman, ruumiin hallinnon (*regime*), niin sielujen hallitsemista määrittä okean sielun hallinnon määrittäminen. Tämän lisäksi termi saattoi viitata edelleen yleisesti ihmisten keskinäisiin suhteisiin näiden moninaisissa muodoissa, oli sitten kyse käs-

- kemisestä tai ohjaamisesta, jopa pelkäästä puhumisesta ja keskusteluun osallistumisesta illallisilla tai seksuaalisesta toimesta. Samoin termillä oli myös tietty kauppaan liittyvät merkitys viitaten asioiden kiertoon ja vaihtoon ihmisten kesken. STP.
23. Senellart: *Les arts de gouverner. Du régime médiéval au concept de gouvernement*. Éditions du Seuil. 1995, 20. Vasta modernin suvereniteetin teorian kautta tämä kuninkaan ja tyrannin välinen moraalis-poliittinen ero osaksi kadotetaan. Samoin Augustinuksen sijaan – tämä sijoitti substanciaalisen oikeudenmukaisuuden taivaaseen, palautti keisarivallan järjestystä valvovaan ”yövärtijan” herruuteen ja varasi moraalisen hallitsemisen kirkolle – keskiaikainen laajemmassa hallitsemisen ongelmatiikassa otettiin läh- tökohdaksi enemmän Gregorius Suuren pastoraalisen hallitsemisen pohdinnat.
24. Ks. Pekonen: Hallitseminen. Teoksessa *Käsitteet liikkeessä*. Vastapaino 2003. Pekosen mukaan tästä juontuvat myös luultavasti Saksan *halten* ja Ruotsin *hålla*, jotka sisältävät liikkeen lisäksi kiinnittämisen merkityksen.
25. STP, 196.
26. Gregorius kirjoittaa kaikkien muuttuvimman ja moninaisimman luodun ohjaamisesta, ihmisen ohjaamisesta (*anthropon agein*), jonka näkee olevan taitojen taito (*technê technôn*) ja tieteiden tiede. Ks. Oritio II, 16.
27. Vuoden 1978 luennoilla Foucault asettaa kreikkalaisen vallan ja kristillisen paimenvallan jyrkästi vastakkain. Vuoden 1982 luennoilla hän jo kirjoittaa: ”Hallita, olla hallittuna, huolehtia itsestään, nämä muodostavat sekvenssin, sarjan, jonka pitkä ja monimutkainen historia ylettyy kristillisen kirkon suuren pastoraalisen vallan asettamiseen 200–300-luvuilla.” Foucault: *L’Herméneutique du sujet*. Gallimard 2001, 44.
28. Lausuma on Thiersin artikkelista *Nation*-lehdessä 1.2. 1830. Se on myös usein pistetty Benjamin Constantin suuhun ja yhdistetty tämän ajatuksen neutraalista vallasta. Neutraalista vallasta ks. Constant: *Political Writings*. Cambridge University Press 1988.
29. Rafael Eric käänsi lauseen näin määritellesään parlamentaarista hallitusmuotoa vuonna 1911. Se vastaa myös ruotsinkielen yleistä käännöstä ”konungen regerar men styr inte”. Ks. Pekonen: mt., 139.
30. Hänninen & Karjalainen: mt., 8.
31. Ks. Helen, Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka. Teoksessa Keijo Rahkonen (toim.): *Sosiologian nykykeskusteluja*. Gaudeamus 2004.
32. Tosin asioiden hallinnassa oleminen viittaa nykyään myös ei-omistavaan yritykseen pitää asioita hallinnassa. Vanhasen ei koeta hallitsevan vaan yrittävän pitää asioita hallinnassa, vaikka ne häneltä vähän karkaavatkin. Toisaalta Vanhasen nähdään juuri johtavan hallitusta, ja johtamisesta onkin tullut varsinkin liiketaloudellisen mallin kautta yleinen hallitsemista korvaava termi kaikilla eri yhteiskunnan aloilla, joissa strateginen johtajuus on korvannut hallitsemisen.
33. STP, 195.
34. Mt. 121.
35. Sekä Schmitt ja Foucault korostivat näiden olevan yleisiä hahmotuksia, jotka ovat sekoittuneet todellisuudessa. Schmit muistutti, että ”todellisessa elämässä ei ole puhaita halmoja” Schmitt: *Four Articles*. Plutarch Press, 5. Todellisuudessa jokainen valtio on aina *status mixus*.
36. Schmitt: *Poliittinen teologia*. Tutkijaliitto 1997, 44.
37. ”*Überführung der politischen Regierung über Menschen in eine Verwaltung von Dingen und eine Leitung von Produktionsprozessen*” Engels: Anti-Dühring. Kansankulttuuri Oy 1971, 297. Engels mukaan tämä näkemys oli idullaan jo Saint-Simonilla, joka tajusi taloudellisen tilan olevan poliittisten laitosten perusta.
38. *Regierung über Personen tritt die Verwaltung von Sachen und die Leitung von Produktionsprozessen*. Mt., 323. Tämä on Engelsin mukaan anarkistien vaatiman valtion poistamisen todellinen merkitys, valtiota ei poisteta, se menehtyy.
39. Mt.
40. STP, 120.
41. STP, 121
42. Ks. Bröckling, Krasmann & Lemke: *Gouvernementalität der Gegenwart. Studien zur Ökonomisierung des Sozialen*. Frankfurt/Main. Suhrkamp 2000.
43. NB, 3–4.
44. NB, 4.
45. Tai kuten musikaalisuus, *musicalité*, juontuu sanasta musikaalinen, *musical*. Senellart, 406.
46. STP, 98.
47. STP, 112.
48. NB, 67.
49. NB 196.
50. NB 196.
51. Ks. Esim. Henri Lévy-Bernard: *La Barbarie à visage Humain*. Grasset 1977. Foucault ei varsinaisesti ollut innostunut Le- vyn analysista, mutta puolusti André Glucksmannin marxilaisen totalitarismin kritiikkiä. André Glucksmann: *La Cuisinière et le Mangeur d’Hommes*. Seuil, Paris 1975. Foucault olikin lähempänä uusfilosofeja kuin esimerkiksi Deleuze, joka näki näiden kieltävän filosofisen ajattelun yleistet- tyyden fraasien markkinoinnin nimissä sekä tuomitsevan kaikki uudet poliittiset kiistat, kysymykset, liikkeet ja vaihtoehdot yleistetyin Vallan, Lain, Valtion ja Vallankumouksen kritiikin nimissä. He ”elivät ruumiista”, eivätkä heidän martylogioitaan kiinnostaneet van- kileirien konkreettiset uhrit vaan marttyyriuden sentimentaalinen edustaminen *Playboy*- haastatteluissa. Ks. Deleuze: A Propos des Nouveux Philosophes. Teoksessa *Deux Régimes de Fous*. Minuit 2003.
52. 70-luvulla Foucault oli myös julistanut idän sosialismin tarvitsevan enemmän terrorilla hallitsemisen kritiikkiä kuin abstraktia ihmisoikeusoppia, ja alkaessaan toimia aktiivisesti

- ihmisoikeuskampanjoissa hän halusi korvata yleisen ihmisen oikeuksien käsitteen ajatuksella globaaleista hallittujen oikeuksista ja kansainvälisen kansalaisuuden oikeudesta vastustaa valtiollisen politiikan tuolla puolen hallitsemisen globaaleja käytäntöjä.
53. NB, 7.
 54. NB, 79.
 55. STP, 221
 56. NB, 317
 57. NB, 313
 58. STP, 359.
 59. NB, 312
 60. STP, 5.
 61. Rosanvallonin mukaan poliittisen kokemuksen filosofinen historia uutena poliittisen filosofian muotona aktivoi itse asiassa Foucault'n alkuperäisen intention sellaisena, kuin se ilmenee jo tämän varhaisimmassa teoksissa. Rosanvallon, 2001, 201. Kysymys ei ole paluusta yhteiskunnallisesta tai sosiaalisesta näkökulmasta erilliseen poliittiseen filosofiaan vaan yhteiskunnan ja sosiaalisen järjestyksen näkemiseen poliittisena järjestyksenä.
 62. Helen, mt. 207.
 63. Kaikkia käsitteellisiä erotteluja voidaan nyt kritisoida vetoamalla hallitsemisen empiiristen muotojen moninaiseen ja aina vaihtelevaan olemukseen, ja ainoat sallitut yleiskäsitteet ovat tutkimusohjelman Foucault'n historiallisista käsitteellistyksistä vääntämät universaalien metodologiset välineet.
 64. Nietzsche 1969, 15.
 65. Ks. HS, 241.
 66. Dean 1999, 37.
 67. Autonomia-liike oli syntynyt jo 60-luvulla perinteisen valtiomarxismin kritiikkinä ja sen piirissä kehitetyt teoriat yhtyivät poliittiseen ohjelmaan vapauttaa elämä kapitalistisen tuotantoelämän pakoista kuten fordistisesta tehdastyöstä. Italialaisten vasemmistopuolueiden edustajien hyökätessä rajusti Foucault'n valtakäsityksiä vastaan autonomistit ottivat tämän teoriat käyttöön.
 68. Negri on halunnut pelastaa 70-luvun taistelevan Foucault'n vasemmistolaisuuden siitä, minkä hän tuomitsee tämän ranskalaisten ja amerikkalaisten oppilaiden uusliberalistiseksi individualismiksi, mutta rehellisyyden nimissä on sanottava, että vaikka Foucault'n hallitsemisen kysymyksenasettelu ei edustanut uusliberalistista individualismia, se ei itsessään taivu millään Negrin tuotantoimien vallankumouksen taistelun historialliseksi materialismiksi. Ks. Negri: *A Contribution on Foucault*.
 69. Foucault: *Seksuaalisuuden historia*. Gaudeamus 1998, 100.
 70. Hardt ja Negri valittavat, ettei Foucault elämän tuottavuuteen investoivasta vallasta puhuesaan kysy, kuka on sen Subjekti, ja haluavat asettaa Suverenin Kapitalismin sen subjektiksi. Foucault'n vallalla ei juuri ole subjektia isolla S:llä, vaan kyse on yhteiskunnallisten suhteiden historiallis-strategisesta järjestämisestä. Tietenkin jos kapitalismi ymmärretään totaalisenä yhteiskunnan strategisen järjestämisen muotona ja biovalta elämän tuotannon yleisen hallitsemisen kysymyksenä, niin kapitalismi voidaan nähdä biovallan subjektina, mutta tässäkin tapauksessa biovallan kysymys ei palaudu kysymyseen kapitalismista eikä suinkaan ole vain kapitalistien yhteiskuntien vallan muoto.
 71. Weber RRWTD, p. 325
 72. PESC, p. 77-78.